

ISSN 2765-1673(Online)

Vol. 3 | 2022

우크라이나학연구

Korean Journal of Ukrainian Studies

HANKUK UNIVERSITY
OF FOREIGN STUDIES

Korean Journal of Ukrainian Studies

우크라이나학연구

Vol. 3 | 2022

Korean Journal of Ukrainian Studies (KJUS) is published by the Department of Ukrainian Studies, a member of the Hankuk University of Foreign Studies. KJUS is published annually in December. This journal is indexed and abstracted in Korean Citation Index (KCI).

KJUS seeks theoretical or empirical research discussions about Ukraine and neighboring nations with an interdisciplinary approach in the area of arts, culture, folklore, anthropology, literature, linguistics, history, economy, politics, international relations and society. The editors also invite submissions from researchers in all fields of humanities and social science.

KJUS aims to promote the development of Ukrainian Studies in Korea and exchange various ideas, perspectives and research methods among researchers who are devoted to Ukrainian Studies around the world. KJUS publishes rigorous theoretical and empirical research papers, review articles, and book reviews.

KJUS is published once a year (December 30) in online version by the Department of Ukrainian Studies, Hankuk University of Foreign Studies, Korea. For details regarding manuscript submission, please refer to "Submission Guidelines" page or contact the editor at soguhong@hufs.ac.kr

Editorial Board

Editor-in-Chief

Iryna Zby. Ivan Franko National University of L'viv, Ukraine | Folklore, Ukrainian as a Foreign Languages

Sogu Hong. Hankuk University of Foreign Studies, Korea | Folklore, Ukrainian as a Foreign Languages

Board Members

Viktor Pylypenko. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine | Ethnology

Olena Hinda. Ivan Franko National University of L'viv, Ukraine | Folklore, Immigrant Culture

Danuta Mazuryk. Ivan Franko National University of L'viv, Ukraine | Linguistics

Kateryna Tanchyn. Hankuk University of Foreign Studies, Korea | Ukrainian Language and Literature

Sung Wan Kim. Gyemyung University, Daegu, Korea | Linguistics

Halyna Ivanskiv. The Ethnology Institute National Academy of Science, Ukraine | Arts

Yustyna Zanko. University Paris-Est Creteil, France | Economics, International Relations

Sang Won Kim. Kookmin University, Seoul, Korea | Economics

Vasyl Ivashkiv. Ivan Franko National University of L'viv, Ukraine | Literature, Folklore

Olena Shchegel. Hankuk University of Foreign Studies, Korea | Korean Literature, Ukrainian Studies

ISSN 2765-1673
(Online)

우크라이나학 연구

Korean Journal of Ukrainian Studies

Vol. 3, 2022

HANKUK UNIVERSITY
OF FOREIGN STUDIES

Korean Journal of Ukrainian Studies

Vol. 3, 2022

Contents

Articles

Metonymic Nominations in Modern Ukrainian Biological Terminology

Mariia Kukharchyshyn / 1

Franko – Nechui-Levytskyi: Towards the Debate About “The Current Journal Language in Ukraine”

Nataliia Faryna / 11

The Ukrainian Language in the Concept of Russian Scientist of the XIX Century Pyotr Lavrovskii: Polemical Reflections

Bohdan Sokil / 23

Ukrainian Medicine 16th–18th centuries. History of Medical Terminology Formation

Hanna Dydyk-Meush / 49

Folklore Fiction in Romantic Prose of Panteleymon Kulish

Iryna Terekhova / 63

Verbalization of the Archetype of Self of the Ukrainian Through the Prism of War (based on the text by T. Prokhasko “My Longest SMS”)

Khrystyna Shchepanska / 81

Nominations of Basketball Teams

Oleh Ostapiuk / 89

Review

On the Work of the Special Forum “Implications of the Russia-Ukraine War
and Its Impact on Korean Peninsula” (March 7, 2022 Seoul, Korea)

Iryna Zbyr / 99

КОРЕЙСЬКИЙ ЖУРНАЛ УКРАЇНОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

Том 3, 2022

ЗМІСТ

Статті

МЕТОНІМНІ НОМІНАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ БІОЛОГІЧНІЙ
ТЕРМІНОЛОГІЇ

Марія Кухарчишин / 1

ФРАНКО – НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ: ДО ПОЛЕМІКИ ПРО
“СЬОГОЧАСНУ ЧАСОПИСНУ МОВУ В УКРАЇНІ”

Наталія Фарина / 11

УКРАЇНСЬКА МОВА В КОНЦЕПЦІЇ РОСІЙСЬКОГО ВЧЕНОГО
ПЕТРА ЛАВРОВСЬКОГО: ПОЛЕМІЧНІ РЕФЛЕКСІЇ

Богдан Сокіл / 23

УКРАЇНСЬКА МЕДИЦИНА XVI–XVIII СТОЛІТЬ.
ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Ганна Дидик-Меуш / 49

ФОЛЬКЛОРНА ФАНТАСТИКА В РОМАНТИЧНІЙ ПРОЗІ
ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Ірина Терехова / 63

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ АРХЕТИПУ САМОСТІ УКРАЇНЦЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ
ВІЙНИ (на матеріалі тексту Т. Прохаська “Моя найдовша sms”)

Христина Щепанська / 81

НОМІНАЦІЇ БАСКЕТБОЛЬНИХ КОМАНД

Олег Остап'юк / 89

Рецензія

ПРО РОБОТУ СПЕЦІАЛЬНОГО ФОРУМУ “НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КОРЕЙСЬКИЙ ПІВОСТРІВ”
(7 березня 2022 р., м. Сеул, Республіка Корея)

Ірина Збир / 99

Metonymic Nominations in Modern Ukrainian Biological Terminology

Mariia Kukharchyshyn

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Department of Ukrainian Applied Linguistics

Ivan Franko National University of L'viv, Ukraine

Email: mariafilolog@ukr.net

Abstract

Ukrainian terminology is one of the relevant areas within modern linguistic research, since no branch of human activity can exist without a codified, properly described and logically motivated term corpus. The relevant research issues in the Ukrainian terminology include the history of forming the national terminological systems, the deepening of term theory, the correlation of terminology with commonly used vocabulary, the ratio of national and borrowed units in modern terminological systems and the methods of creating terms.

The article examines the peculiarities of creating biological terms by the method of semantic change of commonly used words in the context of the national trend of term formation. In particular, the paper analyzes metonymic nominations in modern Ukrainian biological terminology, distinguishes productive models of metonymic transfers, and considers term compounds, the metonymic transfer of which is proven by the presence of the term - eponym. The study is relevant for further systematization and standardization of biological terminology.

Keywords: *term, Ukrainian biological terminology, metonymy, metaphor, eponymic terms, meaning.*

МЕТОНІМНІ НОМІНАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ БІОЛОГІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Марія Кухарчишин

Анотація

Українське термінознавство – один із актуальних напрямів сучасних мовознавчих досліджень, адже жодна галузь людської діяльності не може існувати без кодифікованого, належно описаного, логічно вмотивованого термінного фонду. Серед нагальних проблем українського термінознавства – вивчення історії формування національних терміносистем, поглиблення теорії терміна, кореляція термінології із загальноновживаною лексикою, співвідношення національного і запозиченого в сучасних терміносистемах, способи творення термінів.

У статті досліджено особливості творення біологічних термінів способом семантичної зміни загальноновживаних слів у контексті національної тенденції термінотворення. Зокрема проаналізовано метонімії номінації в сучасній українській біологічній термінології, виокремлено продуктивні моделі метонімічних перенесень, розглянуто терміносполуки, метонімічне перенесення яких засвідчує наявність терміна-епоніма. Дослідження є актуальним для подальшої систематизації та стандартизації біологічної термінології.

Ключові слова: *термін, українська біологічна термінологія, метонімія, метафора, терміни-епоніми, значення.*

У час глобалізації надзвичайної актуальності набуває проблема органічного розвитку української термінології. Питання творення термінів, їх гармонійного входження у пласт наукового вжитку й літературної мови загалом потребує пильної уваги мовознавців, адже кожний новий термін, запроваджений у певну галузеву терміносистему, має відповідати нормам і тенденціям розвитку української мови. Мовознавці одностайно підтримують думку, що творення термінів не відбувається спонтанно, це цілеспрямований, контрольований процес: “однією з суттєвих особливостей спеціальної термінології є те, що вона найбільш піддається свідомому втручання носіїв мови в її творення, становить найбільш керовану групу лексики літературної мови” (Томіленко, 2015, с. 97).

Мова має достатньо законів і засобів для номінації нових понять, які з’являються у науці. За спостереженнями вчених, “творення термінів відбувається здебільшого шляхом семантичної деривації (метонімізації та найчастіше метафоризації як використання знака однієї предметної сфери на позначення іншої); запозичення; калькування з інших мов; морфологічних способів словотворення, часто із застосуванням інтернаціональних елементів, стандартних спеціалізованих морфем (терміно-елементів); аббревіації й аналогії, а інколи і шляхом креації – створення абсолютно нового знака” (Селіванова, 2008, с. 66).

Впродовж останніх років в українському термінознавстві точаться дискусії щодо переваги національного чи запозиченого термінотворення. Слушною вважаємо думку П. Селігея про те, що в добу глобалізації українська термінологія повинна переймати не запозичення, а досвід інших мов творити і закріплювати в ужитку власні слова: “Самоусунувшись од власного термінотворення й ставши покірним споживачем чужих слів, ми, по суті, ставимо хрест на тих скарбах, які наша мова нагромаджувала століттями” (2008, с. 38). Одним із джерел збагачення термінного апарату власними мовними ресурсами є термінізація загальнонавчальної лексики, під час якої відбувається семантичне переосмислення значення загальнонавчаного слова на основі процесів метафоризації та метонімізації.

Метою цієї статті є аналіз біологічних термінів, що виникли внаслідок

процесу метонімізації одиниць загальномовного лексикону.

Метонімізацію як один із способів творення нових термінів різних галузей в українському мовознавстві досліджували О. Кринець (2014), О. Романова (2011), Н. Цісар (2007) та ін.

О. Тараненко визначає поняття метонімії як “а) семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об’єкта позначення на інший на основі певної їх суміжності, дотичності (просторового, часового, атрибутивного, каузального та ін. характеру) при відображенні в свідомості мовця; б) похідне значення мовної одиниці, утворене таким чином” (2004, с. 339).

Розглядаючи метонімію як засіб реалізації вторинної номінації, Л. Приблуда зауважує, що вона постійно перебуває на задньому плані порівняно з метафорою, яка набагато частіше постає предметом окремих студій лінгвістів, ніж метонімія, що «супроводжує» дослідження, присвячені метафорі, і лише в окремих випадках є центральним об’єктом мовознавчих студій. З огляду на семантичну природу й структуру метонімії це явище часто ототожнювали з метафорою або розглядали як її різновид (2020). Тож, варто передусім встановити відмінність між цими поняттями.

На думку О. Кринець різниця між метафорою й метонімією полягає в тому, що метафора створює образ, співставляючи один з одним два різних денотативних простори, тоді як метонімія здійснює перетворення на підставі співположення двох вербальних образів у межах одного й того ж денотативного простору (2015, с. 119).

Р. Дудок підкреслює, що метонімія позначає семантичний процес, де форма мовної одиниці “переходить” з одного референта на інший на підставі тієї чи іншої суміжної ознаки. Тому метафора – це передусім семантичний зсув у значенні, а метонімія – семантичний зсув у референції (2009, с. 213). Якщо метафора – це результат глибокого внутрішнього семантичного перетворення слова, то метонімія не стосується глибинної сутності вихідного, номінативного значення слова.

О. Селіванова вважає, що метонімія, як і метафора, є знаковим перенесенням, однак “метонімія ідентифікує предмет свого позначення, а метафора – характеризує його. Метонімія виявляється у перенесенні

позначень одного компонента події на інший, імені класу об'єктів на об'єкт цього класу, позначення частини на ціле й цілого на частину за суміжністю в межах однієї ситуації” (2008, с. 346).

Очевидно, що головна відмінність між метафорою та метонімією полягає в тому, що метафоричне відображення нового поняття в мові відбувається через асоціації за подібністю, а метонімічні перенесення реалізуються внаслідок асоціацій за суміжністю. Серед метонімічних перенесень у біологічній термінології виділяємо терміни, що виникли за асоціацією суміжності в напрямі:

– **процес** → **предмет**: *наплив* – ‘дія за значенням *напливати* – припливаючи, збиратися в якій-небудь кількості’ (СУМ-20, с. 1876) / потовщення округлої форми на стовбурі, гілках та корінні деревних рослин, яке утворюється внаслідок розростання, подразнення й ушкодження клітин камбію та тканин сплячих бруньок’ (СУБТ, с. 313); *підгін* – ‘дія за значенням *підганяти*’ (СУМ-11, т. 6, с. 413) / ‘сукупність швидкорослих деревних та кущових рослин, які вводяться до деревостою лісу для прискорення зростання та поліпшення форми стовбурів головної породи’ (СУБТ, с. 405); *закінчення* – ‘дія за значенням *закінчити* і *закінчитися*’ (СУМ-20, с. 977) / ‘кінцеві частинки, кінці чого-небудь’; *закінчення нервові* – ‘кінцеві утвори відростків нервових клітин, що передають збудження з нервового волокна на тканини й органи, які вони іннервують’ (СУБТ, с. 198).

– **предмет** → **процес**: *гниль* – ‘що-небудь розкладене, зруйноване гниттям’ (СУМ-11, т. 2, с. 93) / ‘розкладання або руйнування клітинної тканини живих і мертвих рослин’ (СУБТ, с. 142);

– **предмет** → **хвороба**: *іржа* – ‘1. Червоно-бурий шар на поверхні заліза, який утворюється внаслідок його окислення; 2. Плівка бурого кольору на болоті, там, де вода містить залізисті породи; 3. Про сліди, залишки чого-небудь, що діють гнітюче, шкідливо на когось’ (СУМ-20, с. 1250) / *біла іржа* – ‘хвороба рослин, яка зумовлена грибами з роду альбуго. На листках і плодах заражених рослин з’являються округлі білі плями. Хвороба названа так завдяки білому кольору та подібності зовнішніх пустул на захворювання, яке спричиняють базидіомікотові іржасті гриби’ (СДАМ, с. 36).

– **процес** → **результат процесу**: *забарвлювання / забарвлення*
– ‘дія за значенням забарвлювати’ (СУМ-11, т. 3, с. 16) / ‘природне набуття певного кольору, його відтінку’ (СУБТ, с. 195); *забруднювання / забруднення* – ‘дія за значенням забруднювати’ (СУМ-11, т. 3, с. 29) / ‘виникнення в природному середовищі нових, не характерних для нього речовин, що шкідливо впливають на живі організми’ (СУБТ, с. 196); з’явився похідний термін *забруднювач* – ‘будь-який фізичний агент, хімічна речовина або біологічний вид, який надходить у навколишнє середовище чи виникає в ньому в надмірній кількості і зумовлює забруднення середовища’ (СУБТ, с. 197); *загальмовування / загальмування* – ‘дія за значенням загальмувати’ (СУМ-11, т. 3, с. 67) / ‘уповільнення, затримування росту, розвитку живих організмів, рослин через несприятливі умови’ (СУБТ, с. 197);

– **процес** → **метод**: *схрещування* – ‘дія за значенням *схрещувати* і *схрещуватися*’ (СУМ-11, т. 9, с. 903) / ‘гібридизація, один із методів селекції рослин і тварин...’ (СУБТ, с. 536); *годування* – ‘дія за значенням *годувати*’ (СУМ-20, с. 651) / *уявне годування* – метод, який запропонував І. Павлов для вивчення фаз шлункової секреції (ФТТС, с. 177).

– **процес** → **показник**: *споживання* – ‘дія за значенням *споживати*’ (СУМ-11, т. 9, с. 558) / *споживання кисню* – ‘сумарний показник активності дихальної системи’ (ФТТС, с. 165).

– **процес** → **стан, властивість**: *домінування* – ‘дія за значенням *домінувати*’ (СУМ-11, т. 2, с. 363) / ‘1. Здатність деяких видів займати панівне становище в екосистемі; 2. Переважання у гібридних організмів ознак одного батька над ознаками іншого’ (СУБТ, с. 166); *засвоювання* – ‘дія за значенням *засвоювати*’ (СУМ-20, с. 1043) / ‘здатність організму засвоювати потрібні йому речовини’ (СУБТ, с. 202).

– **процес** → **розділ науки**: *систематика* – ‘групування, класифікація предметів і явищ’ (СУМ-11, т. 9, с. 205) / ‘розділ біології, що займається класифікацією: групуванням за ознаками подібності та спорідненості сучасних та вимерлих організмів’ (СУБТ, с. 202).

Н. Цісар слушно зауважує, що “вивчення напрямів метонімічних транспозицій у будь-якій термінології дає можливість не лише

структурувати терміни, що виникли внаслідок метонімії, та виокремити моделі метонімної номінації, а й з'ясувати внутрішньотермінологічну специфіку номінації нових понять” (2007, с. 59). Наприклад, характерною для біологічної номінації метонімною моделлю є **процес** → **рід тварин**: *перев'язка* – ‘дія за значенням *перев'язати, перев'язувати*’ (СУМ-11, т. 6, с. 148) / ‘рід хижих ссавців родини куницевих’ (СУБТ, с. 436). **властивість** → **рослина**: *солодка* – ‘яка має приємний смак, властивий цукрові, медові і т. ін.’; (СУМ-11, т. 9, с. 446) / ‘багаторічна трав'яниста рослина родини бобових, яка має різнобічну терапевтичну дію (СУБТ, с. 515).

Метонімії зв'язки характерні для терміносполук, що у структурі містять епонім – конкретизатор із позначенням особи, причетної до опису чи дослідження поняття, так звані терміни-епоніми: *Бора ефект, Герінга нерв, Гольця рефлекс, Кортійв орган, центр Верніке, Шваннівські клітини* та ін. До прикладу, термін *Шваннівські клітини* – клітини нервової тканини, що утворюють оболонку нервових волокон (БС, с. 649), містить прізвище німецького вченого Т. Шванна, який їх вперше описав.

М. Дзюба, убачаючи інтелектуальний потенціал власних імен – компонентів спеціальних назв в їхній здатності актуалізувати історичну, соціальну, культурологічну інформацію, увиразнювати зміст поняття, зазначає, що “прізвище науковця, яке є компонентом епонімічного терміна, добре знайоме фахівцям і виступає в конкретній метамові своєрідним кодом, шифром, указівкою на час, місце чи умови наукового відкриття” (2010, с. 58). Це зумовлює широке залучення найменування з компонентами-власними назвами до найменувань структур опорно-рухового апарату, серцево-судинної, нервової, травної, дихальної, видільної та інших систем.

Виявляємо і таку особливість, коли один компонент терміносполуки вмотивований власною назвою, а інший – значенням загальноновживаного слова: *волокно Мюллера, тільце Гольджі, Лангерганса острівці, Гаверсові канали, решітка Пеннета*. Наприклад, *Лангерганса острівці* – ендокринна (внутрішньо секреторна) частина підшлункової залози і майже всіх хребетних тварин; представлена клітинами у вигляді

скупчень (острівців) (БС, с. 314), містить прізвище німецького вченого П. Лангерганса, який вперше їх описав, а також метафоризований компонент, що виник на основі значення загальноновживаного слова *острівці* – зменш. до *острів* – ‘ділянка суші, оточена з усіх боків водою’ (СУМ, т. 5, с. 446).

Спостерігаємо в біологічній терміносистемі також явище взаємодії метафоричного і метонімного процесів, наприклад лексема *носій* у загальноновживаній мові має значення ‘1. Робітник, що переносить багаж пасажирів на вокзалах, пристанях і т. ін.; 2. Той, хто наділений, володіє чим-небудь, є його виразником’ (СУМ, т. 5, с. 446) спочатку завдяки метафоризації мігрувала в біологічну термінологію зі значенням ‘людина або тварина, в організмі якої паразитують патогенні мікроорганізми, але клінічні прояви захворювання не проявляються’ (СУБТ, с. 332). Метафоризація відбулася на основі подібності функції – “здатність переносити що-небудь”. Завдяки метонімічному перенесенню *особа* → *предмет* термін *носій* має також такі значення: ‘1. Білок, що є частиною клітинної мембрани і виконує функції експортера або імпортера іонів молекул; 2. Будь-яка ДНК або РНК, використовувана для осадження невеликої кількості ДНК чи РНК або додавана для блокування неспецифічного з’ясування у процедурах гібридизації; 3. Нейтральний матриксний матеріал, з яким можуть зв’язуватися реактивні групи; 4. Макромолекула, найчастіше білок, з’єднана з низько- або високомолекулярними лігандами; 5. Стабільний ізотоп у суміші з радіоактивним у методі мічених атомів’ (СУБТ, с. 332). Тому вважаємо, що утворення біологічних термінів відбувається не лише за допомогою метафори або метонімії в їхньому “чистому” вигляді, існують також випадки, коли взаємодіють обидва способи переосмислення слів.

Отже, дослідження біологічних термінів, утворених способом метонімного перенесення засвідчує, що в біологічній термінології можна виділити продуктивні моделі метонімічних номінацій, серед яких і загальнономовні, і специфічні, властиві лише біологічній терміносистемі. Процес метонімізації задіяний також у номінації біологічних термінів-епонімів. Виявлено приклади взаємодії метафоризації та метонімізації в процесах термінотворення, що демонструє здатність зберігати народну

основу біологічної терміносистеми української мови в добу глобалізації.

Список використаної літератури

- Дзюба, М. М. (2010). Епонімічні найменування в українській науковій термінології. *Українська мова*. № 3. С. 55–63.
- Дудок, Р. І. (2009). Проблема значення та смислу терміна в гуманітарних науках: монографія. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана-Франка. 358 с.
- Кримець, О. М. (2014). Специфіка побудови й презентації гностичних образів спеціально-наукової картини світу політології. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. № 791. С. 118–121.
- Приблуда, Л. М (2020). Метонімія як засіб реалізації вторинної номінації. *Virtus*. № 42. С. 135–138.
- Романова, О. (2011). Метонімія в українській швацькій термінології. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. № 709. С. 47–50.
- Селіванова, О. О. (2008). Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава : Довкілля. 712 с.
- Селігей, П. О. (2008) Чужого навчаємося, а свого цураємося... *Дивослово*. № 7. С. 36–40.
- Тараненко, О. О. Метонімія. *Українська мова: Енциклопедія*. – Київ : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. вид. 2-ге. С. 339–342.
- Томіленко, Л. М. (2015). Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ : Фоліант. 160 с.
- Цісар, Н. З. (2007). Метонімічні транспозиції у медичній терміносистемі. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”*. № 593. С. 57–60.
- Цісар, Н. З. (2008). Ономасіологічні аспекти вивчення метафори (на матеріалі медичної термінології). *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми*

української термінології”. № 620. С. 224–227.

**Список джерел ілюстративного матеріалу
та їх умовних скорочень**

БС – Біологічний словник: 2-е вид., перероб. і доп. / [ред. К. М. Ситник, В. О. Топачевський]. Київ : Головна редакція УРЕ, 1986. 679 с.

СДАМ – Калинець-Мамчур З. І. Словник-довідник з альгології та мікології: [для студ. вищ. навч. закл.]. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 399 с.

СУБТ – Словник української біологічної термінології / [ред. Д. М. Гродзинський, Л. О. Симоненко]. Київ: КММ, 2012. 744 с;

СУМ-11 – Словник української мови: В 11-ти т., Київ 1970–1980, т. 1–11;

СУМ-20 – Словник української мови в 20-ти томах online. т. 1-12.
<https://sum20ua.com/>

ФТТС – Фізіологічні терміни. Тлумачний словник / С. Н. Вадзюк, Є. А. Макій, П. О. Неруш, О. Г. Родинський. Тернопіль : ТДМУ; Укрмедкнига, 2005. 193 с.

Franko – Nechui-Levytskyi: Towards the Debate About “The Current Journal Language in Ukraine”

Nataliia Faryna

Professor, Ukrainian Applied Linguistic,

Ivan Franko National University of Lviv

Email: natfaryna@ukr.net

Abstract

The article analyzes the debate between Ivan Nechuy-Levytskyi and Ivan Franko on the development of the Ukrainian language. The discussion arose after the publication of the article "Modern Journal Language in Ukraine" (1907) on the pages of the journal "Ukraine" where the writer from the Dnieper region tries to critically analyze not only the language of periodicals, but also blames Halychyna residents for littering their language at various levels.

Due to the territorial neighborhood and close historical contacts, the Ukrainian language in the Halychyna version of its functioning, according to Ivan Nechuy-Levytskyi, was adversely influenced by Polish. The writer examines in detail the main trends in the use of yors and yers, as well as the apostrophe after the labial consonants. He reproaches Halychyna residents that they confuse “i” the usual “i” and put two dots everywhere. He focuses on case endings comparing them with the grammatical system of the Polish language. Regarding the syntax, Nechuyi-Levytskyi criticized incorrect case usage, the use of atypical connecting means (*який* instead of *компуй*), and also points to the influences of literary language.

There are many pertinent remarks in the work by I. Nechuy-Levytsky, but I. Franko could not stay away from this publication, because in the article, we trace the accusations not only to Halychyna residents in general, but directly to him. In the article "Ukraine", a literary and journalistic monthly magazine, he not only gave a brief overview of the materials published in the magazine, but

also elaborated on the work by Ivan Nechuy-Levytskyi. I. Franko quite harshly expresses the opinion that there are no sufficient grounds for such a linguistic analysis. He convincingly rejects all the criticism concerning the Halychyna language, dialectal features, which Nechuy-Levytsky interpreted as bookish. He pays attention to cases, rightly interprets the concept of the old Kyiv bookish language of literary monuments, where they are really represented, while the Dnieper resident wanted to attribute the to Halychyna. However, despite all the differences, Ivan Franko highly valued the language of the works by I. Nechuyi-Levytskyi.

Keywords: *language discussion, phonetics, vocabulary, borrowing, Polonism, dialectism*

ФРАНКО – НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ: ДО ПОЛЕМІКИ ПРО «СЬОГОЧАСНУ ЧАСОПИСНУ МОВУ В УКРАЇНІ»

Наталія Фарина

Анотація

У статті проаналізовано полеміку Івана Нечуя-Левицького та Івана Франка щодо питань розвитку української мови. Дискусія виникла після публікації на сторінках часопису «Україна» статті «Сьогочасна часописна мова на Україні» (1907), де письменник-наддніпрянець намагається дуже критично аналізувати не лише мову періодичних видань, а й насамперед закидає галичанам засмічення їхньої мови загалом на різних рівнях.

Зважаючи на територіальне сусідство та тісні історичні контакти, українська мова в галицькому варіанті функціонування, на думку Івана Нечуя-Левицького, зазнала згубного впливу польської. Письменник детально розглядає основні тенденції використання йорів та ерів, апострофа після губних приголосних. Дорікає галичанам в тому, що вони плутають йотоване і, тобто ї, зі звичайним і всюди ставлять дві крапки. Зосереджує увагу на відмінкових закінченнях, порівнює з граматичною системою польської мови. Щодо синтаксису Нечуй-Левицький закидав неправильне відмінкове керування, використання нетипових сполучних засобів (який замість *котрий*), а також вказує на впливи книжної мови.

У праці І. Нечуя-Левицького є чимало слушних зауваг, але І. Франко не зміг залишитися осторонь цієї публікації, адже у статті простежуємо закиди не тільки галичанам загалом, а безпосередньо йому. У статті «"Україна", літературно-публіцистичний щомісячний журнал» він не лише подав стислий огляд матеріалів, уміщених у часописі, а й детально зупинився на праці Івана Нечуя-Левицького. І. Франко досить жорстко висловлює думку про відсутність достатніх підстав для такого мовознавчого аналізу. Аргументовано відбиває всі дорікання, які стосувалися галицької мови, діалектних особливостей, які Нечуй-

Левицький потрактував як книжні. Звертає увагу на відмінки, справедливо витлумачує поняття старої книжної київської мови пам'яток: де вона справді представлена, а наддніпрянець хотів приписати її галичанам. Але попри всі різноголосся, Іван Франко дуже високо оцінював мову творів І. Нечуя-Левицького.

Ключові слова: *мовна дискусія, фонетика, лексика, запозичення, полонізм, діалектизм.*

Івана Франка сміливо можна назвати справжнім мовознавцем, зважаючи на його активну участь в обговоренні мовних питань та на фахову оцінку як окремих розділів лінгвістики, так і суті мови як явища загалом.

Зрештою, він сам себе ним відчував, хоча не дуже часто про це писав. Наприклад, у листі до Михайла Драгоманова І. Франко зазначив: «Прію тепер над остатньою главою “Язык і стиль Вишенського”. Хоч філолог (у значенні «мовознавець» – Н. Ф.) я дуже слабкий, але вважаю конечним не поминути сеї теми» (Франко, 1976–1986, т. 49, с. 262).

Іван Франко завжди брав участь в обговоренні важливих мовних питань. Наприклад, мовна дискусія, яку розпочав Василь Чайченко (Б. Грінченко) статтею «Галицькі вірші». Іван Франко у статті «Говоримо на вовка, скажімо і за вовка» зауважував: „Мені бажалось би своїми увагами докинути цеглину до взаємного порозуміння між українцями і галичанами на полі мовним і таким способом причинитися до поладження одного дуже важливого питання – будучої єдності і одноцілності нашої літературної мови, будучої, повторюю, бо тепер ми ще її не маємо і задля звісних, дуже важних причин мати не можемо” (Франко, 1891, с. 357).

Дискусія набула ширшого розголосу. До полеміки долучилися Іван Верхратський, Ілля Кокорудз, Олександр Кониський, Мусій Кононенко (Школиченко), Агатангел Кримський та інші. Поряд з фаховою оцінкою мовних явищ інколи прочитуємо емоційні зауваги.

Природним етапом розвитку кожної мови збагачення її діалектами. Часто, коли риси одного починають превалювати, виникають дискусії щодо доцільності такого явища. У статті «Літературна мова й діалект» Іван Франко писав: «Доки спільна літературна мова якогось народу не вироблена і не розповсюджена настільки, що багатство діалектів могло б затемнити та заплутати її, доти звичайно в кожній літературі підносяться голоси против управління діалектів до літературних публікацій» (Франко, 1976–1986, т. 37, с. 202).

Один з таких голосів піднісся у 1907 році: у часописі «Україна» Іван Нечуй-Левицький друкує свою статтю «Сьогочасна часописна мова на Україні», де намагається дуже критично аналізувати не лише мову

періодичних видань, а й насамперед закидає галичанам засмічення їхньої мови загалом на різних рівнях, додаючи, що звичайний житель України не завжди в змозі правильно зрозуміти те, про що вони говорять. Стаття складається з трьох частин, її обсяг – 155 сторінок.

Про взаємини двох могутніх постатей української інтелігенції – Івана Франка та Івана Нечуя-Левицького – на ґрунті літературному писали Іван Денисюк (Денисюк, 2005), Михайло Чорнопиский (Чорнопиский, 2005), Святослав Пилипчук (Пилипчук, 2017), Тетяна Муранець (Муранець, 2010) та інші. **Мета** нашої статті – проаналізувати полеміку Івана Франка та Івана Нечуя-Левицького щодо мови та шляхів її розвитку на сторінках часопису «Україна». Письменник-наддніпрянець не розпочинав її персонально з Франком, але саме він написав свою відповідь на численні звинувачення в мовних огріхах на сторінках тогочасної періодики і не тільки.

Доктор Науменко, редактор часопису та фаховий філолог, висловив свою позицію щодо міркувань Івана Нечуя-Левицького, зазначивши, що редакція не поділяє усіх поглядів письменника, хоча й не заперечує той факт, що стаття містить «багато дуже цінних уваг» (Нечуй-Левицький, 1907, с. 1). Також він зауважує, що часопис готовий надрукувати на своїх сторінках й інші думки з приводу порушеної проблеми.

Уже на першій сторінці праці Нечуя-Левицького бачимо його обурення з приводу того, що українські газети і журнали пишуть «галицькою книжною мовою» і накидають її іншим (Нечуй-Левицький, 1907, с. 1). Так письменник пояснює свої мотиви: «роздивитися, з яких елементів» (Нечуй-Левицький, 1907, с. 1) вона складається і чи вартує стати основою для літературної. Автор «Кайдешевої сім'ї» стверджує, що «макаронічний період письменства» почався з 1903 року, коли київське видавництво «Вік» випустило в світ свій «Літературний збірник», у якому таємно (на думку Н.-Л.) замінили форми літературної мови на галицькі (Нечуй-Левицький, 1907, с. 8).

Аналізуючи часописи, письменник-наддніпрянець подає загальну характеристику ситуації, а також звинувачує галичан у таких «мовних гріхах»:

1. надмірні й невиправдані запозичення з польської мови;

2. використання відмінків («падежів»), граматичних конструкцій та форм, нетипових для української мови;

3. фонетичні та графічні особливості (написання слів з апострофом).

Як наслідок, стверджує Нечуй-Левицький, журнали й газети з Галичини не може читати простий люд, хіба фахівці-філологи, які читають пам'ятки 17–18 століття в оригіналі. Спочатку письменник розглядає, з яких елементів складається галицька мова: «з народної галицької та книжної мови старого Києва» (Нечуй-Левицький, 1907, с. 2).

Збереження діалектних особливостей Нечуй-Левицький пояснює так: «В горяних краях люде не далеко ходять, недалеко йїздять, мало йїднаються з другими людьми, що живуть або за високими горами, або за болотяними околичніми місьцями» (Нечуй-Левицький, 1907, с. 2). Проте не всі явища, які письменник трактує як діалектні, такими є насправді.

Зважаючи на територіальне сусідство та тісні історичні контакти, українська мова в галицькому варіанті функціонування, на думку Івана Нечуя-Левицького, зазнала згубного впливу польської. Майже на кожній сторінці письменник звинувачує галицькі часописи в засміченні мови, перелічує так звані полонізми. Крім того, говорить про надмірне функціонування так званих провінціалізмів, галицизмів. Чому так званих? Тому що автор не подає етимології цих слів і не звертає уваги на те, наскільки вони поширені в мові. Критерій відбору такої лексики – його міркування.

Нечуй-Левицький непослідовно зазначає, що треба прислухатися до мови народу (*принцип народності*) і водночас закликає позбутися діалектних особливостей галичан. «Нема нігде в часописах слова – *сливе* (*почти*); замість його часом ставлять галицьке *майже*» (Нечуй-Левицький, 1907, с. 17). Стародавніми галицькими письменник називає слова «*розпука, сей, ся, чим раз, одяг, позаяк, також податки, відсотки, відносины, данина*» та інші (Нечуй-Левицький, 1907, с. 18).

Часто Нечуй-Левицький звинувачує не лише в запозиченнях окремих слів, а й в неправильному вживанні морфем. Наприклад, стверджує, що префікс «*від*» – галицький і польський варіант морфеми «*од*» (Нечуй-Левицький, 1907, с. 17). Проте відомо, що неприкриті голосні на початку

слова не характерні для української мови. З'являлися протетичні *в і л*, а в новозакритому складі внаслідок стадії дифтонгізації етимологічне *о* переходило в *і*. ((Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Самійленко С. П., Слинько І. І., 1980, с. 99).

Твердження Нечуя-Левицького суперечливе, адже він радить використовувати прийменник *од*, водночас дорікає галичанам полонізмом, тоді як в польській мові відповідник прийменника *від* – *од*. І. Нечуй-Левицький звертає увагу на нерозрізнення (на польський штиб) прийменників з *і с*, а також з *і с* як префіксів (*с тобою*, *з постом*, *спочатку*) (Нечуй-Левицький, 1907, с. 32).

У іменниках середнього роду на *–я* та з подвоєнням Нечуй-Левицький радить використовувати граматичні форми на *–ів*: *весілля* – *весіллів*, *убання* – *убраннів*, а також *поле* – *полів*. Відомо, що іменник на *–й* основи закінчувався на приголосний *і ь (єр)*: *піль*. Нормативними на сучасному етапі є обидві форми (друга – вплив іменників на **-й* -короткої основи) (Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Самійленко С. П., Слинько І. І., 1980, с. 209). В іменниках колишньої **-й* основи (ніч, піч, сіль) радить теж використовувати *–ів*, наприклад, *ночів*, *печів* (за його словами, форму *ночей* Нечуй-Левицький «чув на віку тільки раз»).

У праці І. Нечуя-Левицького є чимало слушних зауваг. От, наприклад, написання прислівників, які походять від прийменниково-іменникових конструкцій (*вгорі*, *догори*, *внизу*). Письменник писав їх разом, а редактори виправили на свій лад – окремо. Навіть у сучасному правописі ці питання ще й досі відкриті.

Щодо синтаксису письменник закидав неправильне відмінкове керування, використання нетипових сполучних засобів (*який* замість *котрий*).

Автор статті звертає увагу на фонетику та графіку. Слова, де маємо роздільну вимову (*б'ю*, *п'ю*, *п'єса*), на думку письменника, треба писати без єрів та йорів і без апострофа. Проти апострофа він і після *в* у словах *здоров'я*, *подвір'я*, тут, на його думку, треба писати єри, як у «великоросійській мові». До цієї ж категорії залічує слова на *–м'я* (*полум'я*). У решті слів радить не писати нічого, аргументуючи тим, що «кожний українець прочитає ці слова як слід, по-українськи» (Нечуй-

Левіцький, 1907, с. 26).

І. Нечуй-Левицький дорікає галичанам зокрема в тому, що вони плутають йотоване **і**, тобто **ї**, зі звичайним **і** всюди ставлять дві крапки (Нечуй-Левіцький, 1907, с. 28–29). Він пропонує покинути желехівку та писати **і** з однією крапкою, а йотоване – **йі** (кулішівка).

Зрештою, у статті простежуємо закиди не тільки галичанам загалом, а безпосередньо І. Франкові: «І справді, це не українська мова, а якісь «Абу-Каземові капці» (шкарбани), котрі носив ще коли не арабський Абу-Казем, то певно Мелетій Смотрицький або Лазарь Барановичв XVII віку» (Нечуй-Левіцький, 1907, с. 10); «Була ж у нас однаковість в мові, доки так звана «радикальна партія» в згоді з галичанами не почала заводить на Україні книжньої галицької мови в виданнях, а потім в часописах» (Франко – представник «радикальної партії» — авт.) (Нечуй-Левіцький, 1907, с. 37).

Відповідь Івана Франка не забарилася. У статті «"Україна", літературно-публіцистичний щомісячний журнал» він не лише подав стислий огляд матеріалів, уміщених у часописі, а й детально зупинився на праці Івана Нечуя-Левицького, порівнюючи її за обсягом з «порядною дисертацією». І. Франко досить жорстко висловлює думку про відсутність у Нечуя-Левицького достатніх підстав для такого мовознавчого аналізу: «...щоб говорити про мову, її часові й місцеві переміни, про еволюцію її звуків, флексії та синтакси, треба ж знати хоч елементи граматичної науки, чого у д. Нечуя нічогосінько не бачимо. Щоб судити про мову народу, розкиненого на таких просторі, як український, треба насамперед знати ту мову у всіх її відмінах і відтінках, знати її історичні переходи та їх сліди в сучасній мові, бо інакше всякий осуд буде балаканням сліпого про кольори» (Франко І., 1976–1986, т. 37, с. 244).

Далі Франко аргументовано відбиває всі закиди, які стосувалися галицької мови, діалектних особливостей, які Нечуй-Левицький потрактував як книжні. Звертає увагу на відмінки, справедливо витлумачує поняття старої книжної київської мови пам'яток: де вона справді представлена, а наддніпрянець хотів приписати її галичанам. Частково згадує найяскравіші хиби в тлумаченні запозичень, про які писав його старший колега. Франко пояснює їх як «його власного нерозуміння,

або такі дрібні та нікому нешкідливі похибки, що з розвитком письменства самі собою мусять обсіпатися» (Франко І., 1976–1986, т. 37, с. 246). На думку І. Франка, також необхідно приймати і використовувати нові знаки, які з'являються у фонетичній системі української мови.

Запозичення – природний процес у розвитку мови. Деякі з них переходять до пласту активної лексики, деякі відсіюються. Певні запозичення адаптуються граматично, а деякі просто калькуємо з мови-першоджерела. Зважаючи на територіальну суміжність та історичні обставини розвитку, не можемо відхрещуватися від полонізмів. Крім того, важливим є той факт, що з різні часи розвитку мови спостерігаємо впливи різних мов, що насамперед залежить від тенденцій їхньої взаємодії, «популярності», поширеності в світі загалом та особливого впливу зокрема.

І. Франко слушно «реабілітує» вживання слів іншомовного походження, пояснюючи це розвитком термінології (*тека, рахунок*) (Франко І., 1976–1986, т. 37, с. 246), а також зауважує, що І. Нечуй-Левицький, говорячи про полонізми, нічого не згадує про «москалізми» (термін І. Ф. – авт.).

Уживання «який замість *котрий*», як слушно зауважує письменник-галичанин, – «не галицьке, а занесено до нас із України». Цієї думки також дотримувалися авторитетні науковці. Так, наприклад, Сергій Смеречинський пропонував засоби, якими варто замінювати слово *котрий* на сучасному йому етапі розвитку літературної мови (кінець ХІХ – початок ХХ століття). Автор зазначав, що природним для української мови є вживання цього займенника зі значенням „котрий з двох чи багатьох” або „який-небудь з”, „хто-небудь з”. Займенник *який* у функції відносного сполучника, на його думку, українській мові теж не властивий. Зазначаючи, що останнім часом все частіше почали вживати слово *який* замість *котрий* (Смеречинський, 1990, с. 98), С. Смеречинський уважав, що для цього немає підстав. Суто українським елементом у такій синтаксичній позиції науковець називав займенник *що*, поширений у староукраїнській мові вже з ХІ століття.

Юрій Шевельов радив використовувати певні сполучні слова або залежно від того, яку семантику вони виражають, або від особливостей

сфери їхнього вживання: „Сполучне слово *котрий*, давніше досить поширене в книжній мові, тепер уживається рідко, здебільшого з дистрибутивним (розподільчим) значенням” (Шевельов, 1951, с. 111–112).

Сьогодні переважна більшість українських синтаксистів схильна вважати, що в складнопідрядних реченнях з підрядними атрибутивної семантики сполучні слова *що* і *який* є варіантними засобами зв'язку залежної частини з головною, а сполучне слово *котрий* може функціонувати зі спеціальним значенням «який з кількох».

Франко закидає Нечуєві-Левицькому, що той заганяє українську мову в свої письменницькі шаблони і забуває, що мова передусім – «знаряд до ширення думок і ідей» (Франко І., 1976–1986, т. 37, с. 247).

Мусимо зауважити, що Іван Франко все одно дуже високо оцінював мову Нечуя-Левицького. У статті «Ювілей Івана Левицького (Нечуя)»: «Се вже не та поетична, декуди аж переборщено поетична та квітчаста мова Марка Вовчка, не штучна, силувана, академічно неповертлива мова Куліша, – се переважно буденна мова українського простолюду, проста,.. але проте багата, колоритна і повна тої природної грації, якою вона визначається в устах людей з багатим життєвим змістом» (Франко І., 1976–1986, т. 35, с. 376).

Обсяг статті І. Нечуя-Левицького – 155 сторінок, Франкова відповідь – на 4 сторінках (відгук тільки на першу частину). Він стисло, аргументовано відбив чергові напади на мову галичан.

Як бачимо, І. Франко ніколи не стояв осторонь дискусій щодо шляхів розвитку української літературної мови. Він прагнув наблизити її західноукраїнський варіант до східноукраїнського різними шляхами: своєю мовною практикою, творчістю, редагуванням власних текстів та текстів інших авторів. Брав активну участь у суспільному обговоренні лінгвістичних питань. Дискусія про «Сьогочасну часописну мову в Україні» – ще один тому доказ.

Література

- Денисюк І. (2005) Франкова концепція національної літератури. Франкознавчі та фольклористичні праці: франкознавчі дослідження. Т.2. Львів.
- Жовтобрюх М. А., Волох О. Т., Самійленко С. П., Слинько І. І. (1980) *Історична граматики української мови*. Київ : Вища школа. 320 с.
- Муранець Т. (2010) “Колосальне всеобіймаюче око всієї України” (Іван Нечуй-Левицький в оцінці Івана Франка). Українське літературознавство. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. Випуск. 72. С.146 – 159.
- Нечуй-Левицький І. (1907) Сьогоднішній часопис на мову на Україні. Україна. Науковий та літературно-публіцистичний щомісячний журнал. Київ. Т.1. С. 1 – 49.
- Пилипчук С. (2017) «Тривкими знаками вписали свої імена в історії української науки і письменства»: паралелі досвіду Івана Франка та Володимира Науменка. Українське літературознавство. Випуск 82. С. 116 – 129.
- Смеречинський С. С. (1990) Нариси української синтакси (у зв’язку з фразеологією та стилістикою. Мюнхен. 282 с. (Український Вільний Університет. Філософічний факультет. Вип. 8 : Українські граматики. Сергій Степанович Смеречинський (1932) Нариси української синтакси. Харків : Радянська школа. 282 с.).
- Франко І. (1976–1986) Зібрання творів: У 50 томах. Київ: Наукова думка.
- Франко І. Я. (1891) Говоримо на вовка, скажімо і за вовка. Зоря. Частина 18. С. 355–357.
- Чорнопиский М. (2005) Баштовий української нації. Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позовах з Московщиною. Львів.
- Шевельов Ю. В. (1951) Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен : Видавництво „Молоде життя”. 402 с.

The Ukrainian Language in the Concept of Russian Scientist of the XIX Century Pyotr Lavrovskii: Polemical Reflections

Bohdan Sokil

*PhD of Philological Sciences, Associate Professor;
Department of Ukrainian Applied Linguistics, Faculty of Philology,
Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)
sokil.bogdan@gmail.com*

Abstract

The interpretation of the status of the Ukrainian language in relation to other Slavic languages, in particular Russian, presented in the works of Russian scientists of the 19th century attracts the attention of modern linguists and refers to the most important problems of the history of the Ukrainian language and Ukrainian diachronic sociolinguistics. The author analyzes the scientific activity of the Russian linguist Pyotr Lavrovskii. Particular attention is paid to the views of the linguist on the Ukrainian language, its origin and development. The error of the Russian scientist, who defended the idea of the later emergence of the Ukrainian language and its unity with the Russian language until the 13th century is brought to light. Attention is drawn to the groundlessness of the statements of modern linguists who tried to justify the scientific views of Peter Lavrovsky regarding the origin of the Ukrainian language after the invasion of the Tatars. It is accented that Russian official science did not recognize the independence of the Ukrainian language and its differences from Russian. The myth of the common "cradle" of the origin of the Ukrainian and Russian languages has been dispelled. It is emphasized that national self-awareness is formed since childhood.

Keywords: Ukrainian language, Russian scientist, language status, diachronic sociolinguistics, language origin, language development.

УКРАЇНСЬКА МОВА В КОНЦЕПЦІЇ РОСІЙСЬКОГО ВЧЕНОГО ПЕТРА ЛАВРОВСЬКОГО: ПОЛЕМІЧНІ РЕФЛЕКСІЇ

Богдан Сокіл

Анотація

Інтерпретація статусу української мови стосовно інших слов'янських мов, зокрема російської, описана в працях російських учених XIX століття, привертає увагу сучасних лінгвістів і стосується важливих проблем історії української мови та української історичної соціолінгвістики. Проаналізована наукова діяльність російського мовознавця Петра Лавровського. Особливу увагу приділено поглядам лінгвіста на статус української мови, питання, які стосуються її розвитку та походження. Доказано помилковість поглядів російського ученого щодо часу виникнення української мови і ступеня її спорідненості з російською мовою до XIII-го століття. Звернено увагу на безпідставність тверджень сучасних лінгвістів, які намагалися виправдати наукові погляди Петра Лавровського щодо походження української мови після нашестя татар. Наголошено, що російська офіційна наука не визнавала самостійності української мови, її відмінності від російською. Розвіяно міф про спільну «колиску» походження української та російської мов. Акцентовано, що національна самосвідомість формується з дитинства.

Ключові слова: *українська мова, російський учений, статус мови, діяхронічна соціолінгвістика, походження мови, розвиток мови.*

Мета дослідження – висвітлити погляди Петра Лавровського щодо статусу української мови в порівнянні з іншими східнослов'янськими, зокрема з російською мовою, на підставі аналізу праць ученого з цього питання, залучаючи сучасну наукову літературу, у якій розглядають концепції російського вченого.

У якості методів вибираємо *концептуально-аналітичний*, який дає можливість кваліфікувати і методично оцінити теоретичні положення Петра Лавровського, доповнюємо його *історико-зіставним* методом, який дозволяє адекватно висвітлити погляди вченого у визначеній площині і в перспективі – з погляду сучасності, аксіологічний метод застосовуємо для врахування цінносних орієнтирів ученого та аналізу його наукового дискурсу у порівнянні з науковим дискурсом його сучасників, з одного боку, Ізмаїла Срезневського та Михайла Погодіна, а з другого – Михайла Максимовича, а також учених ХХІ століття (Григорій Півторак); цей метод доповнюють *описовий* і *аналізу та синтезу, індукції та дедукції*, які актуалізовані для формування концептуальних положень дослідження і його висновків.

Петро Лавровський народився 25 березня 1827 року в с. Видропужськ, тепер Спіровського р-ну Твер. обл. Росія – рос. та укр. славіст, лексикограф, педагог, осв. діяч, доктор слов'яно-руської філології, професор, чл.-кор. Петерб. Ан з 1856, академік Югословян. академії наук і мистецтв. Закін. 1851 Гол. пед. ін-т (з 1851 працював у Харків. ун-ті, з 1855 – професор, у 1869–1872 – ректор Варшав. ун-ту, з 1875 – попечитель Оренбурзького, а в 1880–1885 – Олєсн. навч. округів). (Українська мова. Енциклопедія, 2004, с. 290).

З 1851 р. почав працювати на кафедрі слов'янських наріч у Харківському університеті. Отримав ступінь магістра за дисертацію «О языкѣ сѣверныхъ русскихъ лѣтописей» (1852), у якій, окрім дослідження новгородського наріччя, дав ґрунтовний історичний нарис великоруської (російської) мови. Автор кількох статей, які стосувалися української мови (називав її наріччям. – Б.С.), зокрема: «Обзоръ замѣчательныхъ особенностей нарѣчія малорусскаго сранительно съ великорусскимъ и другими славян. нарѣчіями» (1859), «По вопросу о южорусскомъ языке

(Письмо кь редактору)» (1861), «Ответь на письма г. Максимовича к г. Погодину о наречіи малорусском» (1861), «О русскихъ въ Галиціи» (1861). (Брокгаузь Ф., Ефронъ И., 1895, Т. XVII, с. 215).

Петро Лавровський увійшов в історію лінгвістики як науковець, який стверджував про значно пізніше походження української мови. У дискусії, яка розгорнулася в XIX ст, російський мовознавець однозначно підтримав антиукраїнську та антинаукову позицію російських науковців Ізмаїла Срезневського та Михайла Погодіна. Тому, на нашу думку, не зовсім обґрунтованими є твердження Григорія Півторака, який чомусь виправдовує Петра Лавровського, зауваживши, що «претензії до нього дещо перебільшені, а критика його не завжди справедлива» (Півторак, 2019, с. 8).

Далі професор Григорій Півторак стверджує, що «до наукової та громадської діяльності П. Лавровського, як до будь-якого іншого діяча, чи історичного факту, процесу, чи явища *методологічно неприпустимо* застосовувати сучасні критерії та оцінки, які щодо далекого минулого майже завжди будуть некоректними». За переконанням Григорія Півторака, даючи оцінку тому чи іншому історичному факту чи події, необхідно перенестися в ту епоху, «відчутти її проблеми та цінності, тогочасні суспільні та наукові пріоритети» (Півторак, 2019, с. 8).

На нашу думку, твердження про «неприпустимість сучасних критеріїв до оцінки історичного минулого» є помилковим. Як тоді пояснити аксіому: все найкраще пізнається на відстані? Послугуючись «неприпустимістю» та «перенесенням в ту епоху», можна буде через століття виправдати війну, яку почала Росія. Простежується аналогія: XIX ст. – заперечення української мови та, відповідно, української нації, XXI ст. – спроба знищення українців.

Зауважимо, що така думка була офіційною за часів Радянського Союзу, оскільки створювали єдиний народ зі спільною, звичайно, російською мовою. Однак підтримувати таке твердження (у згаданій статті Григорія Півторака немає жодного слова заперечення офіційної «совєтської» мовознавчої школи) у 2019 р. виглядає непереконливо.

Уважаємо, що наукові переконання Петра Лавровського можна пояснити кількома критеріями:

а) він як етнічний росіянин був продуктом своєї епохи і не міг відстоювати іншу, відмінну від офіційної, думку про існування спільної мови і самостійний розвиток української мови, починаючи лише із XIII ст.;

б) роблячи такий науковий висновок про самостійність української мови, Петро Лавровський повинен був проаналізувати ті ж документи, яким користувався Михайло Максимович. Однак чомусь цього не зробив (або зробив, але свідомо не посилався на них), а покликався на відвертого українофоба Михайла Погодіна;

в) можна допустити, що в тих документах, які вивчав російський професор, особливості української мови були настільки яскраво виражені, що йому як «чесному науковцеві» (за Григорієм Півтораком) неможливо було не визнати окремішності української мови, щооправда тільки з XIII ст. ;

г) як вченому, Петру Лавровському повинно бути відомо, що Русь і Росія – це різні топоніми. Русь, а отже, руська (українська) мова існували віддавна, коли про московію, тим більш великоруську (російську) мову не було й згадки. Окрім того, мова розвивається впродовж тривалого періоду. Тому дивно, що до XIII ст., за вченням вчених-українофобів, існувала спільна мова і раптом з'явилася зовсім окрема від російської мови українська мова.

Дискусію навколо української мови в першій половині XIX ст. спричинила наукова діяльність Михайла Максимовича. У ній опосередковану участь узяв видатний фахівець Ізмаїл Срезневський, активну – інші російські вчені, насамперед історик Михайло Погодін та лінгвіст Петро Лавровський.

Не зупиняючись детально на поглядах українського мовознавця Михайла Максимовича та росіянина Ізмаїла Срезневського (це тема окремої наукової розвідки), наголосимо лише на основних постулатах кожного вченого, які, власне, спричинили мовознавчу дискусію.

Михайло Максимович відіграв провідну роль у розробці української тематики, зокрема й лінгвістичної. У своїх публікаціях учений неодноразово звертав увагу на особливості звукової та граматичної систем української мови. Михайло Максимович, пояснюючи

запропонований ним етимологічний правопис, дав ґрунтовну характеристику особливостей української мови, окреслив самостійність української мови, її відмінність від російської.

Наукові погляди Ізмаїла Срезневського були суперечливі: від визнання самостійності української мови, її багатого лексичного складу, живописності серед інших слов'янських мов – до фактичного заперечення її як окремої.

Доцільно зауважити, що вступ Петра Лавровського в мовознавчу дискусію спричинили ще й наукові розвідки російського історика Михайла Погодіна, який, виписавши з Київського літопису слова, вирази, стверджував, що вони – суто великоруські, оскільки скрізь бачимо «избу, истопку, а не хату; сапоги, лапти, а не чоботи». (Погодин, 1856, Т. V, с. 73).

Такі висновки є основою теорії про російське заселення Києва у давнину, тоді як українці переселилися сюди значно пізніше. Російський історик наводив такі аргументи:

1. У «малоросів», у супереч їхньому співучому характерові, не збереглося пісень про давні часи.
2. Зміст давніх літописів швидше російський, ніж український (Погодин, 1856, Т. V, с. 79).

Отже, з цього він зробив висновок, ніби «малоросіяни» прийшли на київські землі з Карпат після татар (Погодин, 1856, Т. V, с. 80).

Часопис «Основа» надрукував у 1861 р. статтю Петра Лавровського «Отвѣтъ на письма г. Максимовича къ г. Погодину о наречіи малорусскомъ». Редакція у примітці зауважила, що не поділяє поглядів вченого щодо походження української мови. Сентенції, виловлені автором статті, на думку редакції, можуть допомогти з'ясувати питання, оскільки і росіяни, і поляки вбачали в південноруській писемності початки своєї мови, не визначаючи особливостей місцевої мови.

Помѣщаемъ ее, (т. є. статтю) не какъ выраженіе мнѣній редакціи по вопросу о Южнорусскомъ языкѣ, а какъ личное мнѣніе автора, могущее вызвать возраженіе, а можетъ быть и разрѣшеніе вопроса, весьма любопытнаго въ настоящее время, когда-сь одной стороны

– Великороссы, а с другой – Поляки, въ древней южно-русской письменности усматриваютъ начатки своихъ собственныхъ языковъ и не признають, въ тоже время, признаковъ языка мѣстнаго. Г. Лавровскій весьма часто ссылается на Новгородскія лѣтописи, но вспомнимъ мнѣніе, высказанное недавно г. Костомаровымъ о поразительномъ сродствѣ между новгородской и южнорусской народностью (Лавровский, 1861, с. 14).

Ці зауваження вразили Петра Лавровського «неточностью выражений и смѣшеніемъ предметовъ», (Лавровский, 1861, с. 72) тому він вирішив пояснити свою наукову позицію.

Зауважимо, що позицію російських вчених щодо походження української мови вчений намагався обґрунтувати з суто шовіністичних російських поглядів. Виявилось, що варто замітити лише одну літеру і проблеми з підтвердженням наукової гіпотези зникають. Петро Лавровський твердив, що доцільно лише змінити [о] на [у], оскільки народ знає тільки *Русь*, *Русь*, прикметник *русскій*.

«...неправильность или чужеземность терминовъ Россѣ, Великороссѣ, встрѣчающихся въ письменномъ языкѣ торжественнаго слога одѣ и иныхъ воззваній прошлаго вѣка, всего нагляднѣе обнаруживается изъ отсутствія отъ нихъ прилагательныхъ росскій или великоросскій» (Лавровский, 1861, с. с 73).

Петро Лавровський визнавав, що форма *Росія* з'явилася пізніше, а тому її можуть використати поляки, щоб штучно «сколоченнимъ» терміном «*росіянинъ*» вказати на відмінність північного народу від південного. Однак треба зазначити, що народ говорив *Ра(о)сѣя*, і цей номен зафіксований в український піснях, навіть українських.

«Народъ русскій сѣверный... не знаетъ ни Россѣ, тѣмъ менѣе – Великороссѣ, а исторія, на самыхъ страницахъ своихъ, отмѣтила для сѣвера названіе Русь, Русская земля, въ ту пору, когда югъ не

успѣлъ еще и войти въ составъ одного государственнаго цѣлаго:
Отъ тѣхъ прозвася руская земля» (Лавровский, 1861, с. 73-74).

Російський учений резюмував, що великоросами був він та Михайло Погодін. Проте крім великоросів є найголовніший, «говорившій о томъ же дѣлъ съ полнымъ знаніемъ его..., какъ истинный ученый, фактами, а не пустыми словами» (Лавровский, 1861, с. 74). Петро Лавровський мав на увазі Ізмаїла Срезневського.

На нашу думку, про Ізмаїла Срезневського Петро Лавровський згадав не випадково. Мабуть, для нього важливим було те, що Ізмаїл Срезневський, народившись у Росії, маленькою дитиною переїхав у Південну Русь, яка, за Петром Лавровським, стала для нього новою батьківщиною.

Зауважимо, що не зовсім зрозуміло, з яких причин Ізмаїла Срезневського необхідно ідентифікувати як українця. Переконливішими щодо українськості Ізмаїла Срезневського слугують зауваження редакції газети «Основа».

«Изъ чего видитъ г. Лавровскій, что въ г. Срезневскомъ мы приобрѣли новаго соотечественника? Не изъ того ли, что, живя въ Харьковѣ, онъ находилъ для себя полезнымъ издавать сочиненія Котляревскаго и украинскыя народныя пѣсни съ замѣтками въ духѣ тогдашняго, вовсе не критическаго направленія, а перейдя на кафедру въ С.-Петербургскій университетъ и Академію наукъ, тотчасъ убедился, что гараздо полезнѣе отвергать возможность своеобразнаго развитія украинской литературы и народности» (Лавровский, 1861, с. 74).

Росіянин твердив, що неможливо дорікати великоросам, а тим більше порівнювати їх з поляками. Висловивши абсолютно маніпулятивну думку, що лише двоє росіян і один малорос доводили про пізніше походження української мови, тоді як поляки, навпаки, «цілими легіонами» стверджували про відсутність малоруського наріччя.

Висновки цих двох росіян ґрунтуються винятково на основі наукових

даних і зроблені зі спостережень над мовою давніх пам'яток руської словесності, тобто стали наслідком філологічних, а точніше лінгвістичних досліджень фонетичних та етимологічних норм.

Доволі цинічно виглядало твердження Петра Лавровського, що тоді, коли двоє росіян говорили про українське наріччя, українці і мовчали. Це абсолютно не відповідало дійсності.

«Лишь только г. Погодинъ заселилъ великоруссами землю Кіевскую, г. Максимович вступилъ съ нимъ въ прю...» (Лавровский, 1861, с. 76).

Однак росіянин «не помічав / не хотів помічати» українського вченого.

Відстоюючи думку про самостійність української мови лише з XIII ст. Петро Лавровський знову покликається на «українця» Ізмаїла Срезневського, який раніше за нього та Михайла Погодіна висловлював думку, що малоруське наріччя почало проявляти свої особливості лише в XIII ст.

«Слѣдовательно, не только два великорусса, но, что относится къ непризнанной вами чести малоруссовъ, и одинъ малоруссъ, прежде всѣхъ путемъ чисто научныхъ и самихъ строгихъ ученыхъ наблюдений, заявилъ, что въ древней письменности русской не выразились характеристическія свойства нарѣчія малорусскаго» (Лавровский, 1861, с. 76).

Отже, покликаючись на нібито українського вченого, росіянин Петро Лавровський намагався ствердити позицію тогочасної офіційної науки про спільне походження української та російської мов.

Петро Лавровський наполягав, що давня руська писемність стала початком для розвитку російської мови.

«Сколько ни извѣстно намъ памятниковъ древней письменности, и южной и сѣверной, языкъ въ нихъ один и тотъ же, за исключеніемъ

развѣ мѣны взаимной ч и ц новгородцевъ....Этотъ единый письменный языкъ настолько же былъ начаткомъ сѣвернаго литературнаго языка, насколько и южного, иначе онъ былъ начаткомъ литературнаго языка русскаго» (Лавровский, 1861, с. 78).

Петро Лавровський зауважував, що знову об'єднавшись в одну державу, у XVII ст. жителі півдня «встрѣтили тотъ-же письменный языкъ на сѣверѣ» (Лавровский, 1861, с. 78). Ця писемна мова була їхньою писемною мовою, однак уже більш розвиненою. Такі спостереження дали підставу стверджувати про те, що давня руська писемність стала початком як російської, так і української мов. Зауважимо, що росіянин ще й намагався «відсунути» самостійний розвиток української мови.

«...учений знатокъ славянскихъ нарѣчій и въ частности малорусскаго нарѣчія, какъ ему роднаго, малорусс, а за нимъ только два Великорусса, въ древней письменности русской до XIII – XVI вѣковъ видятъ одинъ языкъ для всѣхъ областей государства и въ немъ необходимо справедливо усматриваютъ начатки собственнаго языка письменнаго, т. е. русскаго литературнаго, одинаковаго для сѣвера и для юга Россіи» (Лавровский, 1861, с. 79).

Отже, Петро Лавровський, слідом за іншим росіянином істориком Михайлом Погодіним, стверджував, що на півдні Росії в XI–XII ст. панувало не «малоруське», а «великоруське» наріччя (Лавровский, 1858, Кн. 3, с. 71–74).

Безумовно, Петро Лавровський був видатним науковцем. Незважаючи на російське походження, що було й залишається нині синонімом шовіністичності, великодержавності, часто брехливості, все-таки, досліджуючи розвиток української мови, він змушений був визнати її окремішність від російської (хоча лише з XIII ст.). Уважаємо, що ці ознаки української мови настільки виразно проявилися в досліджуваних мовознавцем документах, що неможливо було на них не звернути уваги,

неможливо було знову просувати таку улюблену для російських шовіністів думку про ще пізніший розвиток української мови.

Українській мові Петро Лавровський присвятив ще кілька статей, зокрема 1859 р. з'явилася його праця «Обзоръ замѣчательныхъ особенностей нарѣчя малорусскаго сравнительно с великорусскимъ и с другими славянскими нарѣчьями». У ній автор наголосив, що «малоруське наріччя» розвинуло в собі такі ж своєрідні риси, як і інші наріччя слов'янські (Лавровский, 1859, с. 229).

Проаналізувавши записи народної словесності, вчений виділив низку особливостей української мови, що відрізняють її від інших споріднених мов, насамперед від російської. Мовознавець намагався охопити всі мовні рівні: фонетику, словотвір, морфологію, синтаксис.

Серед особливостей голосних звуків, що відокремлюють українську мову від інших, Петро Лавровський виділив такі: 1) вживання **и** (тобто **i**) замість **ѣ**; 2) **и** (тобто **i**) замість **о**; 3) незмінність **о**, коли на ньому немає наголосу; 4) злиття **ы** з **и**; 5) заміна **у** через **ѳ** (Лавровский, 1859, с. 230).

Цікаві коментарі Петра Лавровського до цих явищ. Привертає увагу його твердження про те, що «современное **и** некоторых наречий, равное стар. – слав. **ѣ**, не развилось из последнего, а уцелело от первобытных времен». Думка некоректна, але важлива тим, що автор фактично визнає **i** на місці **ѣ** прадавньою рисою української мови. Він зазначив, що «в говоре черниговском», тобто в північних говірках української мови, під наголосом на місці **ѣ** виступає **ије** (Лавровский, 1859, с. 230).

Автор зізнався, що не може визначити закономірностей **о** > **i**, але гадає, «что этот переход находится в тесной связи не столько с ударением, сколько, вероятно, утраченою уже долгою и краткостью звуков гласных» Там само с 232. Він пробував визначити територію поширення дифтонгів на місці **–уи** в українських говорах у східній частині Чернігівської губернії, по Десні, **i –уо** – за Дніпром (Лавровский, 1859, с. 233).

Дослідник звернув увагу на **у** в дієслові **бути**, а також в дієслові із суфіксами **–овати** (**–евати**): **купувати, ночувати...** (Лавровский, 1859, с. 237).

До особливостей системи приголосних звуків в українській мові,

Петро Лавровський (також за Павлом Шафариком, як він сам визнає) виділяє такі:

- 1) *в* заміняє *у*;
- 2) *з* = *h* заміняє □ = *g*;
- 3) *к* заміняє *ц* (*квітка*);
- 4) *хв* заміняє *ф*;
- 5) *в* заміняє *л*;
- 6) *ц, с, з* заміняють *з, х, к* перед *и (і)*;
- 7) *жс* і *ч* заміняють *з* і *к* у наказому способі;
- 8) приставні звуки *и* перед *кь /икь/* та *в* перед *и (о)* та *у*;
- 9) закінчення іменників жіночого роду *–ця* заміняє *–ца*;
- 10) *–тця* заміняє *–ться*... (Лавровский, 1859, с. 238).

Окрім перелічених ознак, на які звертали увагу й інші дослідники української мови, Петро Лавровський виділив ще низку особливостей:

1) чергування «звучных и отзвучных», гортанних із відповідними їм шиплячими та свистячими, а також чергування свистячих і шиплячих між собою, наприклад, *брызкати, гила* замість *кила, бджола, жахати* (очевидно, автор мав на увазі інші в російській мові: *доска, пчела, ужасать*);

2) чергування губних приголосних, наприклад: *млинець* (замість *блинь*), *каптанъ*;

3) наявність *дж*: *пробуджувать* (але в деяких говорах *йиздю, родю*);

4) взаємне чергування *р* і *л* наприклад: *талирка* (замість *тарелка*), *тарель* (замість *талерь*), *колоривна* (замість *короливна*);

5) «приставний» звук *д* перед *жс* і *з*, наприклад: *дзвинъ, дзеркало, джсерело, джгутъ*;

6) «приставні» голосні *й, в, з* перед голосними, наприклад: *йушка, йанголъ, вутка, вичи, гострый*;

7) занепад деяких голосних і приголосних звуків, наприклад: *иголка–голка, имати–мати, возьми–озьми*;

8) перестановка звуків, розвинена переважно при *р*, наприклад: *кирница* (зам. *криница*), *вырынае* (зам. *вынырае*) (Лавровский, 1859, с. 238–243).

Одним із перших серед дослідників Петро Лавровський звернув увагу на словотвірні особливості української мови, а саме:

1. В іменниках – на розвинутість, рухливість, особливу м'якість і ніжність під час утворення особових, зменшених і пестливих імен. Суфікс *-енко* «выражает молодое поколение происхождения от того, кому придается, напр. *Петренко, Никитенко*». Серед засобів демінутивного словотвору вчений виділяв: суфікси *-нька, -нько, -чка, -чко* тощо, наприклад: *могилюнька, королівонька, зиронька, козаченько, ледащиченька, сонечко, лижечко, сіделечко* і т. ін.

Дослідник наголошував, що російським іменникам на *-ье* в українській мові відповідають назви з подвоєним приголосним і кінцевим *-я*: *покрывання, гилля, браття, клочья*.

Для української мови характерні найменування дружин за іменами та прізвищами чоловіків, утворені за допомогою суфікса *-иха*, наприклад: *Петриха, Никитенчиха*, слова «бранные» з суфіксом *-юка*: *злюка, гадюка* і т. д., *-юга*: *пьянюга* тощо, «окончания» *-щи*: *жалоши, любоши, радости, хвастоши*.

Науковець виділив також інші особливості українського словотвору, зокрема складні слова типу: *козидорога*, «місяць лютий», *збавиздоровля* «мучитель», *завязжирука*, «препятствие», *пройдысвить*, *паливода* та ін.

Він звернув увагу на те, що деякі іменники української мови мають відмінну від російських форму граматичного роду: *пыломъ припадутъ; у божу путь; вся звѣрь у поли*.

2. У прикметниках українська мова вживає ті ж словотвірні засоби, що й російська, однак, на думку Петра Лавровського, надає їм іншого значення, наприклад: у російській мові присвійні прикметники на *-иный* «одночленні», а в українській – «двочленні»: *ластовиный* від *ласточка*, *вдовиный* від *вдова*. Формат *-кій* вживається замість *-ный*: *видкій, важкій*. В українській мові поширені здрібнілі прикметники на *-сенькій*: *ріднесенькій*, часто з подвоєнням чи потроєнням: *тонесесенькій, билесесенькій*. Утворення вищого ступеня порівняння в українській мові характеризуються злиттям *Ѣи (ии)* в один звук *и*, обов'язково з наголосом: *скориший*.

1. Суфікс **–ко** використовується під час творення зменшених форм числівника, наприклад: **двойко, обойко, дванадцятерко**.

2. Особливістю творення займенників є вживання давнього **сь** з «приставкою в началі звука» **о** (**=ось**), поєднання його із займенниками не тільки в називному, а в інших відмінках: **чогось, комусь**.

3. В утворенні дієслів часто зворотний займенник **ся** додається до дієслів «середнього стану», наприклад: **присягатися, поспшишатися**. Приголосні **з, к, х** в інфінітиві перед **–ти** зберігаються: **жсгты, стригты, пекты**.

4. Має свої особливості українська мова і у творенні прислівників, прийменників, наприклад: деякі іменники, вжиті в значенні прислівників у російській мові у формі орудного відмінка однини, в українській мові вживаються у тому ж відмінку в множині: **округи** (=кругом), **пишкы** (=пешком). Петро Лавровський виокремлював деякі українські прислівники, що виникли через адвербіалізацію іменникових та прикметникових форм із прийменниками та ін.: **допослида, надогад, изтыхенький, науманья**. Автор звернув увагу на українські складні прийменники: **за для тебе, по□ зь двирь, измижсь города, понад Десною, зь пидь кормиги**, деякі інші незмінні слова, зокрема **лебонь** (Лавровский, 1859, с. 244–251).

Науковець вказував на особливості української мови і в граматичних формах:

1. Українська мова під час відмінювання зберігає м'якість приголосних **к, з, х** у формах давального та місцевого відмінків однини перед **и**, наприклад: **на вильси, у лузи, у руци**.

2. Наявність форм двоїни спостерігається і в тих іменниках, що виражають «двойственность» предмета в одному слові, наприклад: **два, вила**, (=вилы), **пид нози, очыма, плечыма, дверыма**. Закінчення орудного–давального відмінків двоїни перейшли на числівник **три: трьома неводамы**.

3. Кличний відмінок уживається із закінченнями, що були властиві давній слов'янській мові, наприклад: **доле, неробытнице, козаченьку** та ін.

4. Збереглося давнє закінчення **–ови** (**–еви**), наприклад: **свекрови, краєви**.

5. Голосні звуки **о** та **е**, що походять з коротких **ѣ** та **ь**, під час відмінювання не випадають, наприклад: **лобѣ–лоба, ротѣ–рота**.

6. Прикметники у формі місцевого відмінка однини закінчуються не на **–мъ**, а на **–му**, наприклад: **на синьому морю, у темному лузі**.

7. Деякі прикметники у формі називного відмінка множини закінчуються на **–и**, наприклад: **червоніи черевички, золотіи крылечка**.

8. Збереглися форми деяких відмінків займенника **сь**, наприклад: **ой як прийде до дівчыны сю нич ночуваты**.

9. Характерним є закінчення **–мо** дієслів у формі 3-ої особи множини, наприклад: **робимо, ходимо**.

10. Використовуються форми минулого часу, утворені за допомогою дієслова **быти**, наприклад: **казав єси, пустив єси**.

11. Для української мови характерні складені форми дієслів майбутнього часу, утворені за допомогою дієслова **мати** (**имати**), вони можуть вживатися окремо або разом із головним дієсловом, наприклад: **покинуты маши, покинутыму, покинутымеш**.

12. Зберігається давня форма 2-ої особи однини і множини дієслова **дати**: **даси, оддаси, дасте** (Лавровский, 1859, с. 257–260).

Синтаксис, на думку Петра Лавровського, майже однаковий для всіх слов'янських мов, однак і в цій галузі вчений виділив кілька ознак, властивих лише українській мові:

1. Присудок у формі середнього роду однини минулого часу вживається при підметі у формі чоловічого або жіночого роду множини, наприклад: **три козаки прийшло, купалося два голубоньки**. Враховуючи цю рису, згадував й форми на **–но, –то**: **на дворы кони взято, до них прихожено**.

2. Числівники **два, три, чотири** керують іменником і вимагають форм називного відмінка множини, наприклад: **два голубонькы, три козаки, чотиры сыны**.

3. Учений звертає увагу і на вживання форми родового відмінка для вираження часу: **щасливой годыньки родилась** (Лавровский, 1859, с. 261–263).

Услід за Михайлом Максимовичем, Петро Лавровський визнавав самостійність української мови. Вчений переконаний у споконвічності питомих ознак української мови. Описавши її фонетичні, морфологічні, словотвірні й синтаксичні особливості, лінгвіст дійшов до висновку, що вони «неоспоримо дают этому наречию право на такое же самостоятельное место, какое занимают й другие наречия словянские» (Лавровский, 1859, с. 263–264).

Однак погляди Петра Лавровського, викладені у статті, досить суперечливі.

Взявши до уваги спільні з російською ознаки української мови, він стверджував, що «наречие малорусское стоит в ближайшем родстве к великорусским», покликаючись, зокрема, на відомі спільні риси у східнослов'янських мовах: **Ж** >у, **А** >я і т. д. (Лавровский, 1859, с. 263–264).

В українській мові Петро Лавровський виділяв низку особливостей, що, на його думку, наближають її до інших слов'янських мов, зокрема сербської. До таких особливостей у фонетиці учений відніс: чернігівську вимову **иє** на місці **ѣ**, загальне змішування **ы** та **и**, вимову **г** (**h**), вживання **дж** замість **ж** «при смягчении звука **д**», протетичний **и** перед приголосними, особливо перед **р**, за яким у давнину йшов глухий голосний звук. У морфологічній структурі до спільних із сербською мовою він зарахував змішування форм давального відмінка з формами місцевого відмінка однини прикметників, флексію **–мо** в І особі однини і майбутній час із допоміжним дієсловом (хоч у сербській мові тут допоміжне дієслово **–ћу**).

До спільних із сербською мовою автор також відніс і деякі збережені українською мовою давні риси, зокрема кличний відмінок, форми двоїни в іменниках, що означають парні предмети, закінчення **–ови** (**–еви**) в давальному відмінку (Лавровский, 1859, с. 264).

У своїх аргументах Петро Лавровський, крім іншого, припускається явних помилок, адже в сербській мові функціонує проривний, а не гортанний **г**, немає протетичного **и** перед **р** і т. д.

На підставі виділених рис учений робить висновок, що «малоруське наріччя» — окрема слов'янська мова, перехідна від північного,

великоруського наріччя до південнослов'янських мов (Лавровский, 1859, с. 264).

У висновковій частині статті Петро Лавровський про пізніше заселення українцями півдня Русі.

Не встречаю ни одной черты из приведенных выше, сродных с сербским наречием, в древних памятниках русских, писанных на юге России, замечая напротив, на основании этих памятников резкое, в звуках и формах, единство для языка обеих половин Руси и имея в летописях и актах новгородских решительное доказательство невозможности не прорваться где-нибудь говору народному в письменности, должны обратиться с большим еще правом опять к гипотезе, высказанной некогда М. П. Погодиным относительно позднейшего выселения малорусского племени, после порабощения юга России татарами, с Карпатских гор, – к гипотезе, объясняемой вообще родством говора малорусского с русинским карпатским и подтверждаемой общими чертами с сербским наречием, некоторые легко могли развиваться на соседних с сербскими поселениями Карпат ...» (Лавровский, 1859, с. 265).

Зрештою, науковець слушно зауважив, що «нельзя и думать о большей близости к малорусскому наречию польского» (Лавровский, 1859, с. 266).

Михайло Максимович не відповів на цю статтю Петра Лавровського, що й змусило останнього відкрито вступити в полеміку з українським мовознавцем. У журналі «Основа» він надрукував «Ответь на письма к г. Погодину о наречии малорусскомъ». На думку Петра Лавровського, Михайло Максимович не повинен був визнавати «малоруське» наріччя і в давні часи з тими особливостями, які притаманні йому тепер, оскільки тим самим ставить це наріччя на той же ступінь віддаленості, на якому воно перебуває на поч. ХІХ ст., і нібито відкидає те, з чим погоджується: чим далі в давнину, тим наріччя слов'янське є ближчими одне з одним, тому і нинішнє «малоруське наріччя» повинно мати щось таке, чого не мало колись (Лавровский, 1861, с. 14).

Науковець був переконаний, що під час розгляду питання розвитку та формування самого лексичного матеріалу замало, оскільки «состав языка, разумея под этим его лексикон, в самобытной основе своей, в корнях словянских, есть общее достояние целого племени» (Лавровский, 1861, с. 17).

Учений не погоджувався з Михайлом Максимовичем у тому, що саме прекрасне знання церковнослов'янської мови, не дало змоги українцям виявити свої діалектні особливості, а тому переконував, що до XIV ст. поділу на два наріччя «велико-» та «малоруське» не було (Лавровский, 1861, с. 24).

Своє переконання Петро Лавровський обґрунтував багатьма причинами, а саме:

1. Браком «малорусизмів» у всій давній писемності, південній і північній.
2. Неминучістю вияву особливостей народної мови, навіть тоді, коли писемність була церковнослов'янською.
3. Наявністю у цій писемності специфічних ознак «общерусского языка» і місцевих особливостей мови Новгороду.

Появою у пізніших творах XIV ст., поряд із церковнослов'янськими, значної кількості особливостей «малоруського» наріччя на півдні та великоруського на півночі (Лавровский, 1861, с. 34–35).

Зрештою, заперечуючи Михайлові Максимовичу, Петро Лавровський без достатніх підстав відносив м'якість звука [ц] до явищ «общерусских» (Лавровский, 1861, с. 35–36), а український африкат *дз*, на його думку, не є збереженням «первобытного звука» (Лавровский, 1861, с. 39–40).

Редакція журналу «Основа» опублікувала статтю Петра Лавровського, подавши до неї свої зауваження. У примітці зазначається, що і росіяни, і поляки вбачають у давній південноруській писемності початок своїх сучасних мов і не визнають самотності ознак місцевої мови (Лавровский, 1861, с. 14).

У журналі Міністерства народної освіти за вересень 1863 р. Петро Лавровський знову повернувся до проблем української мови, надрукувавши, однак, анонімно статтю «О некоторых фонетических и

грамматических особенностях южнорусского (малорусского) языка, несходных с великорусским и польским».

Оця анонімність дала підстави сучасним мовознавцям сумніватися в авторстві статті. Зокрема, професор Григорій Півторак стверджує, що цю статтю написав «не П. О. Лавровський, а якийсь українець, можливо, amator, який не наважився оприлюднити своє прізвище» (Півторак, 2019, с. 10).

Підтверджуючи свою думку, Григорій Півторак констатує, що анонімний автор на початку називає своїх попередників – «першого слов'янського філолога нашого часу» – Павела Міклошича, а далі відзначає: «Другой филолог, великорус, и не только чуждый всякого пристрастия к малорусам и их языку, но и вступивший, по своим мнениям, в противоречие с южнорусским органом «Основою». (Півторак, 2019, с. 10). І далі: «Вопреки голословному мнению тех, которые думают видеть в нем смесь русского с польским, этот филолог, напротив, путем филологических исследований его конструкции находит в нем близость прежде всего с великорусским. А потом с сербским и хорутанским (по нашему мнению, он ближе у словацкому». (Півторак, 2019, с. 10)

Інший мовознавець Петро Білоусенко у статті «Історико-дериватологічні студії П. О. Лавровського» зазначає, що в праці «О некоторых фонетических и грамматических особенностях южнорусского (малорусского) языка, несходных с великорусским и польским» Петро Лавровський наводив ознаки, які доводять самостійність української мови. (Білоусенко, 2019, с. 98)

На нашу думку, незважаючи на анонімність, можна стверджувати, що вказана стаття все-таки належить Петрові Лавровському, оскільки а) і в інших працях він згадував про двох великоросів; б) не вважав українську мову близькою до польської.

Отже, у згаданій статті описано особливості, притаманні лише українській мові. На початку дослідження автор зазначив, що дотримується орфографії, прийнятої всіма, хто писав українською мовою, а саме:

- 1) «твердий» **и** передає знаком **и**, а «м'який» – знаком **і**;

2) «твердий» *е* – знаком *е*, а «м'який» – знаком *є*, замість букви *ѣ* вживає сполуку –*йо*.

Серед описаних ознак, виділимо такі:

– зміна *о* та *е* здебільшого на *і*, наприклад: *вілъ, кітъ, кінъ, шість, вечір, камінь*. У словах, у яких у старослов'янській мові траплявся звук *ъ*, а не *о* такої зміни немає, наприклад: *вовкъ, лобъ, жовтий*. Проте ця зміна відбувається в словах зі значенням здрібнілості, утворених від тих, у яких таке чергування *о, е* з *і* не відбувається, наприклад: *сирота – сирітка, брова – брівка* і т. д.;

– зміна *е* в *о* після шиплячих, наприклад: *чоловікъ, чого, чотири, шостий*;

– зміна *о* в *у* в дієсловах, що закінчуються на –*овати*, наприклад: *ночувати, цілувати*;

– перехід слов'янського *юса* не лише в *у*, як у російській мові, але в окремих випадках і в твердий *и*, і в м'який *і*, наприклад: *діброва, заміж, глибокий*;

– зміна *ь* в *іо* в тих випадках, у яких ця старослов'янська буква переходить в *е*: *сліоза* замість *слеза*;

– підставлення для милозвучності голосних звуків, а саме: *и* на початку слів, у яких трапляється збіг приголосних, наприклад: *Ильвов* (місто Львів), *ильнувати, иржа, ирвати*;

– поява вставних голосних *о* та *е* на місці редукованих *ъ* та *ь*, наприклад: *мозок*, а не *мозк*;

– заміна старослов'янських *ы* та *и* малоруським *и*, тоді як у російській мові вони переходять в *о* або *е*, наприклад: *шия, мию*, а не *шея, мою*;

– взаємне чергування *у* та *в* залежно від збігу голосних чи приголосних звуків, наприклад: *учинок* і *вчинок*; *удію* і *вдію*; *в* ніколи не оглушується у *ф*, на відміну від російської мови;

– губні приголосні звуки завжди тверді: *бью, пью* або *мясо, любовъ, голубъ, степъ* (чоловічого роду);

– приголосний *г* вимовляється, подібно до чеської та словацької мов, як латинський *h*, і лише в небагатьох словах – як *g* ...: *гудзикъ, гнітъ, ганокъ*;

- наявність приголосних *дж* і *дз*, наприклад: *джбанъ, джгутъ, джерело, дзвінъ*;
- вживання гортанних *г, к, х* там, де в російській мові використовуються шиплячі, і, навпаки, вживання шиплячих на місці російських *г, к, х*, наприклад: *текти, берегти, могти*, а не *течь, беречь, мочь; ляжу (лягу), бережи (береги)*;
- вставний звук *л* у тих випадках, у яких у російській мові він зникає, наприклад: *сплять, мовлять, роблять*;
- пом'якшення приголосного *т* у III особі дієслів теперішнього часу, а приголосного *ц* – у кінці всіх слів, наприклад: *ходять, бачать, молодець, купець*;
- перестановка складів: *тверезий* (від *трѣзвь*), *намисто, намастирь*;
- утворення іменників, що закінчуються на *–енко*, звідки й виникло чимало українських прізвищ;
- утворення зменшувальних слів на *–енько, –онько, –енька* та ін., наприклад: *козаченько, дівчинонька*;
- виникнення зі слів, що закінчуються на *–ль* із попереднім приголосним, своєрідних закінчень із вставним голосним звуком: *журавель, корабель*;
- іменники зі значенням згрубілості, презирливості «закінчуються» на *–ка, –га: гадюка, злюка, волоцюга, катюга*;
- «закінчення» *–ці* рівнозначне старослов'янському і російському *–сть*, наприклад: *мудроці, любоці*;
- подвоєння приголосних звуків, якого немає в тих самих словах у російській мові, наприклад: *суддя, багаття, затишиша, насіння*;
- збереження голосних в іменах, що закінчуються на приголосні, наприклад: *Петро, Павло, Дніпро*. На відміну від польської та російської мов, українські слова закінчуються голосним звуком;
- приставлення різного роду приголосних – *в, г, й, л*, наприклад: *вікно, він, гармата, ледве* (російською *едва*);
- збереження в непрямих відмінках голосного звука, який у таких самих словах у російській та польській мовах пропускається, наприклад: *на лобі, по леду*, замість *на лбу, во рту, по льду*;

- звукосполучення **–ов** у родовому відмінку множини змінено на **–ів**, наприклад: *полів, лісів, лугів*;
- родовий відмінок однини іменників, на відміну від російської мови, закінчується на **–у**, наприклад: *поїхав добувати розуму, нема дощу*;
- збереження в давальному відмінку іменників закінчень **–ові, –еві**, які вживалися у старослов'янській мові, наприклад: *козакові, коневі*; подібність давального відмінка з місцевим, наприклад: *на козакові, на доброму коневі*;
- збереження звертань на **о, е, у, ю**, наприклад: *жінко, сину, земле, коню*. Задньоязикові гортанні **г, к, х**, на які закінчуються іменники в називному відмінку, кличному відмінку змінюються на шиплячі, наприклад: *чоловік – чоловіче, ворог – вороже*;
- на відміну від російської та польської мов, в українській мові форми двоїни розвинені краще, наприклад: *очима, дверима, плечима*;
- збереження у прикметниках чоловічого роду закінчень на **–ий** та **–ій**, жіночого і середнього – стягнених і нестягнених варіантів на **–ая** і **–а, –еє** і **–є**, наприклад: *добрий, добрая, добра, добреє, добре*, лише деякі прикметники чоловічого роду мають коротку форму: *зелен, молод*; значно частіше, ніж у російській мові, прикметники закінчуються на **–кий**: *швидкий, гнучкий, говіркий*. Усі ці прикметники, окрім зменшувальних, мають наголос на останньому складі;
- своєрідна форма числівників: *трійко, четвірко, двадцятєро*;
- займенники української мови відрізняються від займенників російської чи польської мов: *той (тот, ten), цей (этот), абиякий (кой–какой)*;
- відрізняються мови між собою також своєрідністю утворення прислівників, прийменників та сполучників, наприклад: *тутечки, тамечки, колись, ніколи, годі, ніж, під, біля або, бо, але, коли* тощо.

Петро Лавровський не погоджується з думкою, що нібито українська мова походить від польської. Учений наводить низку ознак, за якими польська мова відрізняється від української, а саме:

1. В українській мові немає звукосполучень **dz, dż** за винятком звуконаслідувань.
2. В українській мові зовсім немає **rz**.

3. Не властивий українській мові також перехід *t* у *c*.
4. В українській мові немає носових звуків.
5. Наголос в українській мові може стояти на будь-якому складі, а в польській – лише на передостанньому.
6. **Ѣ** не переходить в українській мові в **я** (Лавровский, 1863, Т. XIX, с. 1–10).

Історію не можна змінити. Історичні події можна а) описати правдиво, на основі наукових фактів; б) спотворити на догоду імперським амбіціям.

Тогочасна суперечка була суперечкою двох ідеологій – української та імперської. Українці доводили давність буття українського народу. Обстоюючи свої великодержавницькі погляди, представники російської офіційної науки стверджували, що спадщина Київської Русі IX–XIII ст. – надбання Росії.

Петро Лавровський був вченим, який пропагував шовіністичні погляди на походження та розвиток української мови. Важко уявити, щоб вченому такого рівня не були доступні давньоруські пам'ятки, у яких можна було побачити ознаки української мови.

Саме такі наукові твердження офіційної як російської, так і «совєтської» науки призвели до помилкового уявлення про велич «Россеї». Віддаючи належне науковому таланту відомого російського вченого XIX століття, помилковою є підтримка його аксіоми про походження української мови.

Абсолютно невиправданим називати українцем особу, яка, нажившись в іншій країні, певний час проживала в працювала в іншій державі. Не територія визначає національну приналежність. Національні почуття формуються, за висловом Остапа Вишні, «з маминої циці», тобто від народження. Саме генетичний код і є вирішальним показником народності.

Література

- Білоусенко, П. (2019). Історико-дериватологічні студії П. О. Лавровського. *Петро Олексійович Лавровський: Наукова і науково-критична спадщина. Збірник наукових праць*, Київ. С. 98–112.
- Брокгауз Ф., Ефрон І. (1895). Энциклопедический словарь. 1895. Т. XVII. С. 215.
- Лавровский П. (1858). Описание семи рукописей Императорской С.–Петербургской публичной библиотеки. *Чтение в Императорском Обществе истории и древностей российских*. Кн. 3. Отд. 111. С. 71–74.
- Лавровский П. (1859). Обзоръ замѣчательныхъ особѣнностей нарѣчія малорусского сравнительно с великорусскимъ и другими славянскими нарѣчіями. *Журналъ Министерства Народного Просвѣщенія*. № 6. Ч. II. Отд. 2. С. 225–266.
- Лавровский П. (1861). Отвѣтъ на письма г. Максимовича къ г. Погодину о нарѣчіи малорусскомъ. *Основа*. С. 14–39.
- Лавровский П. (1861). По вопросу о южно-русскомъ языкѣ (Письмо къ редактору). *Основа*. С. 77–83.
- Лавровский П. (1863). О нѣкоторыхъ фонѣтическихъ и грамматическихъ особѣенностяхъ южнорусского (малорусского) языка, несходныхъ съ ве́ликорусскимъ и польскимъ. *Журналъ Министерства Народного Просвѣщенія*. Т. XIX. С. 1–12.
- Максимович М. (1829). Мнение о малороссийскомъ языке и правописание онаго. *Вестник Европы*. № 20. С. 299–327.
- Малороссийскія песни М. Максимовича (1829). *Вѣстник Европы*. № 20. с. 265–288.
- Півторак Г. (2019). Українська мова в наукових працях П. О. Лавровського. *Петро Олексійович Лавровський: Наукова і науково-практична спадщина. Збірник наукових праць*. Київ. С. 8–12.

- Погодин М. (1856). Записка о древнем языке Русском. Письмо к И. И. Срезневскому. *Известия Императорской Академии Наук по Отделению русского языка и словесности*. Т. V. С. 70–92.
- Українська мова. Енциклопедія (2004). Київ. 290 с.
- Срезневський І. (1996). Взгляд на памятники украинской народной словесности. *Історія української літературної критики та літературознавства: Хрестоматія*. Київ. 1996. С. 67–68.
- Срезневський І. (1887). Мысли об истории русского языка. Читано на акте Императорского С.–Петербургского университета 8 февраля 1849 года. СПб. 164 с.

Ukrainian Medicine 16th-18th Centuries. History of Medical Terminology Formation

Hanna Dydyk-Meush

*Professor of Pilology, Ukrainian Catholic University
Doctor of Philology, Department of Ukrainian Language,
I. Kryp'yakevych Institute of Ukrainian Studies
Email: hanna.dydykmeush@gmail.com*

Abstract

The culture of Ukrainians and the high level of development in all spheres of life are reproduced in monuments of the Ukrainian language of the 16th–18th centuries. In ancient texts, in particular, it is also about achievements in medicine. The proposed article is devoted to the development and formation of the medical lexicon of the Old Ukrainian language and, accordingly, medical terminology using the example of the names of people who treated patients in ancient times. The corpus of such lexemes was selected from handwritten old Ukrainian monuments kept in archives, as well as from the card files of two large dictionaries – “Historical Dictionary of the Ukrainian Language” edited by E. Tymchenko and “Dictionary of the Ukrainian language of the 16th – first half of the 17th century”. The collected factual material proves that at that time both folk healers, healers, and certified doctors were engaged in medical practice. The latter, as evidenced by the materials of monuments of the Ukrainian language, had names *лѣкаръ, докторъ, медикъ, цируликъ, балвѣръ, майстеръ* etc.

The vast majority of these words are internationalisms that function in pan-European wide medical practice. A part of them has been preserved in the modern Ukrainian literary lexicon, and a part functions in dialect speech.

Keywords: Old Ukrainian language, Ukrainian written records, medical vocabulary, medical terminology, borrowed words, dialect, literary language.

УКРАЇНСЬКА МЕДИЦИНА XVI–XVIII СТОЛІТЬ. Історія формування медичної термінології

Ганна Дидик-Меуш

Анотація

Культура українців та високий рівень розвитку в усіх сферах життя відтворені в пам'ятках української мови XVI–XVIII ст. У давніх текстах, зокрема, йдеться і про здобутки в медицині. Пропонована стаття присвячена розвитку та формуванню медичного лексикону староукраїнської мови і відповідно медичної термінології на прикладі назв осіб, які в давнину лікували хворих. Корпус таких лексем вибрано із рукописних староукраїнських пам'яток, які зберігаються в архівах, а також із картотек двох великих словників – «Історичного словника українського язика» за ред. Є.Тимченка та «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.». Зібраний фактичний матеріал доводить, що в той час медичною практикою займалися як народні цілителі, знахарі, так і дипломовані лікарі. Останні, як свідчать матеріали пам'яток української мови, мали назви *лѣкаръ*, *докторъ*, *медикъ*, *цируликъ*, *балвѣръ*, *майстеръ* та ін.

Переважає більшість цих слів – інтернаціоналізми, які широко функціонують в загальноєвропейській медичній практиці. Частина з них збереглася в сучасному українському літературному лексиконі, а частина функціонує в діалектному мовленні.

Ключові слова: *староукраїнська мова, українські писемні пам'ятки, медична лексика, медична термінологія, запозичені слова, діалект, літературна мова.*

На українських теренах у ранньомодерну добу, за свідченням мандрівників-іноземців, був високий рівень медичної культури та гігієни. Павло Алеппський із Сирії, описуючи подорож патріарха Макарія Україною в середині XVII ст., наголошував, що в усіх українських містах та великих селах є лазні, шпиталі, притулки для інвалідів. Німецький мандрівник Ульріх Вердум, відвідавши Україну 1670 року, був подивований належним доглядом за дітьми та літніми людьми, а рівень загальної гігієни, на його думку, такий же, як у Європі (Ганіткевич, 2004, с. 24).

Розвиток медичної практики зумовив і розвиток відповідної лексики для називання важливих медичних понять, предметів та явищ. У пам'ятках української мови XVI–XVIII ст. виявлено чимало назв осіб, що лікували хворих: *баба, баиля, волхвъ, вѣщокъ, волишебникъ, волишебница, чародѣй, чародѣйникъ, чаровникъ, чаровница, ворожка, ворожѣля, ворожбитъ, вражбитъ, ворожебникъ, шепотница; цѣлитель, врачъ, лѣкаръ, лѣкарка, докторъ, докторка, докторчикъ, медикъ, цѣруликъ, балверъ, майстеръ, мистръ*. Ці найменування об'єднані семантичними опозиціями 'науковий' – 'народний', 'традиційний' – 'нетрадиційний', 'визнаний' – 'заборонений', 'фаховий' – 'аматорський'.

Звернімо увагу на деякі з них, що іменують осіб, які мали певні наукові знання та освіту для того, щоби надавати хворим людям медичну допомогу.

Лѣкаръ. Назва *лѣкаръ*¹, як свідчить текст Учительного Євангелія XVI ст., мала нечітку семантику, бо могла стосуватися людини, що не тільки володіла професійними навичками медика, а й застосовувала надприродні методи діагностування: *Былъ єдинъ жи(д)ъ... іѡсифъ... лѣкаръ котрый могъ попытавши дна коло сер(д)ця хорому чоловіку, повѣ(л) ча(с) и годину смерти* (XVI ст. УЄ №29519, 267). Усе ж, за матеріалами пам'яток, слово *лѣкаръ* стосувалося насамперед людини, здатної кваліфікувати недугу і надати необхідну допомогу хворому: *И якъ лѣкареве досконалыє, кѣ(д)ы хоробы долгіє лѣча(т), великихъ*

¹ Усі скорочення джерел див. у: Гринчишин Д.Г., Чікало М.І. (1994). Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. Список використаних джерел. Львів.

лѣкарствѣ заживаючи до здорова приводя(т), и незавше ведлугъ звычаю докто(р)ского оныхъ лѣчатъ, але часомъ и даромъ (Острог, 1607 Лѣк. 28); звычай той лѣкарове мають, же не первой починають хоробу лѣчити, але причинъ хоробы забѣгають, и тую первой задержують. Наприкладъ хто на очи захорѣсть, лѣкаръ до улѣченя ихъ приступуючи, не до... очій лѣкарства прикладає(т), але о направъ головы первѣ(и) где єсть корень, и жеродло тоѣ хоробы, и о єѣ улѣченю промышль чинить (Київ, 1637 УС Кал. 108) та ін.

Відповідно до жанрів літератури доби бароко слова з розряду звичних назв відомих осіб чи явищ переходили до розряду образних, зокрема функціонували як перифрази, кожен із яких мав різний ступінь експресивності, а тому не став звичним паралелізмом до усталених назв. Тексти фіксують низку перифраз зі словом *лѣкаръ* стосовно Ісуса Христа: *щасливый и добрый лѣкаръ, лѣкаръ добрый и хитрый* ('знаючий'), *правдивый лѣкаръ, посполитый лѣкаръ, небесный лѣкаръ*. А також субстантивні сполучення *лѣкар* и *збавитель, лѣкаръ и выдкупитель* (XVI ст. Картотека). Спорадично трапилася в давніх текстах назва *лѣкарка* 'Богородиця': *Демянъ Атанасовичъ, маючи в(ъ) своихъ в(ъ)нутрностях(ъ) болєзнь велікую, до небеснои ся лѣка(р)ки прєсвятои богородици Єлецкои уда(л), просячи єи, жебы тую болѣзнь в(ъ) єго в(ъ)нутреностя(х) улѣчила* (XVII ст. Картотека).

Докторъ. Латинізм *докторъ* 'лікар' зафіксований на всій слов'янській мовній території. Виявлено кілька словотвірних варіантів цього латинізму: форма *дохтур* характерна переважно для сербської та хорватської мов; у словенській мові найчастіше трапляється *дохтар* і рідше – *дохтер*. Професор Я. Сятковський стверджує: «Окрім безпосереднього латинського впливу, тут має значення мова-посередник: до східнослов'янських мов запозичення прийшло з польської (чи з німецької) мови; до лужицької – через німецьку мову; до болгарської мови – через російську, німецьку чи польську мови» (Siatkowski, 2004, s. 97).

Староукраїнська назва *докторъ* засвідчена від II половини XVI ст., часто в парі з синонімом-дублетом *лѣкаръ*: *жаде(н) докторъ анъ лѣкаръ тыхъ хорихъ и немощныхъ не могли улѣчити, котрыи были отъ бѣса*

навѣжнены (к. XVI ст. УЄ № 31, 22 зв.). Назва *докторъ* мала широки жанрові рамки використання – діловодство, хроніки, гомілійна література, поезія. Слово вживалося в кількох значеннях: 1) ‘лікар, доктор’ (на *лекарства и на докторы, улечачи здорověе моє, великий коштъ..., принял... вено моє... малжонкови моєму даю* – Володимир, 1569 АрхЮЗР 8/III, 184); 2) ‘учений-медик’ (*Комплентъ науки о пуцаню крови, зобранныи зъ афоризмовъ авиценны, етиуса саванароллѣ и иншихъ славныхъ докторовъ* – XVI ст. Наука 43); 3) ‘учений, високоосвічена людина’: *Слухай же на тыс слова Господниє о Петре светомъ своихъ Греческихъ докторовъ, учителей и писаровъ* – Вільна, 1597 РИБ XIX, 246); *А з Докторовъ святыхъ, маємъ Іоанна Дамаскина, з которого обширного и ясного писма, яконайкоротшей тутъ помѣнимъ* – Київ, 1619 Аз.В. 26); *докторъ единъ учоный... противъ тому мовить, ижъ Газы в палестинско(и) границы положенная о(т) каира* (поч. XVII ст. Проп.р. 45); *которого то доктора, абы съ разумѣль, не за єретика читаль* (1625 Кир.Н. 22). Пор.: старопольське *doctor* ‘лікар, медик’ і ‘доктор медицини’ засвідчене від початку XVI ст. (Jankowiak 2006, s. 94); старобілоруське *докторъ* ‘лікар’, ‘людина, яка має найвищий науковий ступінь’ (*докторъ въ лекарстве* ‘доктор медицини’, *докторъ писма светого* ‘доктор теології’) зафіксоване від I половини XVI ст. (Дидик-Меуш, 2008, с. 78–79).

Медикъ. Староукраїнське слово *медикъ* ‘лікар’ спорадично трапляється в пам’ятках XVI–XVIII ст.: *свѣдча(т) натуралистове и медыкове albo лѣкари, ижъ такій естъ до мнѣманя або разумѣня в роженю людей скуто(к) и такая мо(ц), же немоя(т)ко си якъколве(к) матка его зачинаючи, в мысли и мнѣманю мѣла, знакъ речи який завше прекладеетъ, которой речи значный прикла(д) в бытейски(х) читаемъ* (поч. XVII ст. Проп.р. 68 зв.). У спеціальних медичних трактатах слово *медикъ* набувало «спеціалізації», що відобразилося в розширенні його семантики – поява значення ‘учений-медик’: *Оспи причина, ведлугъ медиковъ, е(ст) материнская, которою ся кормить плодъ в животѣ и которая мѣе(т) в себе зли(х) гуморовъ* (XVIII ст. Картотека Тимч.). Пам’ятки засвідчують похідні назви – *медикаментъ* ‘ліки’ і *медицеский* ‘медичний’: *лѣкарственныє медикамента, реєстръ медикаментовъ,*

книга медическая (1724 Картотека Тимч.).

Майстерь. У книжці «Слово про слово» українська дослідниця Алла Коваль розкрила історію «родини слова *майстер*». На думку вченої, «є в ній особи поважні – *магістр*, *маестро*, *метр*, просто *містер*, а є й “звичайні” люди – *майстер*, *метрдомель*, просто *мастак*. Усі вони [...] приходили до нас із різних мов: *маестро* – з італійської, *містер* – з англійської, *метр* (наставник) і *метрдомель* – із французької», хоч етимон у них спільний (Коваль, 1986, с. 175). Староукраїнське слово *майстерь* запозичене з нім. *Méister* від лат. *magister* ‘начальник, учитель, керівник’.

Пам’ятки української мови XVI–XVIII ст. репрезентують часто вживану назву *майстерь* з кількома значеннями. Перше значення – ‘фахівець із якогось ремесла; ремісник’: *кды ю(ж) с помощью божиию зачне(т) ся работа в мурованю тогда мы бра(т)ство маємо платити ма(и)строви на ка(ж)ды(и) ты(ж)де(н) коли работа ити буде(т) по золоты(х) два полски(х)* (Львів, 1591 ЛСБ 159); *И збиралися день отъ дня болше и майстери всякіи, ремесники, седелники, лучники* (1672 Картотека Тимч.).

Друге значення – ‘спеціаліст, знавець; той, хто досяг досконалості у своїй роботі’: *Если хочеш хитрецем, майстром, ремесником руководѣльным быти и других вымыслом превзойти, чим бы ест и от сусѣд прославитися и грошики собрати могл, пад, поклони ми ся, я тебе упремудрю, научу* (1599–1600 Виш.Кн. 47); *з тых полтору тисечи золоты(х) на ко(ж)ды(и) рокъ на выхованье учоного чоловіка маи(с)тра в греческомъ языку бѣглого... золоты(х) по(л)тороса пожитку принастати має(т), и то нигде то(л)ко на науку оборочено будетъ* (Львів, 1622 ЛСБ 435).

Третє значення – ‘навчитель, наставник’: *[рицарь] рекъ о ма(и)стру прошу тя заховай здоровья мое а я тобѣ добре заплачу, отповѣда(л) ча(р)нокнижникъ учиню то* (1693 Картотека Тимч.); *Аристотелес был маистром Александра великого* (1699 Картотека Тимч.). Оказіонально трапилися значення ‘провідник, керівник, головнокомандувач’ (*Архістрати(г)*: *Найвищий гетман або водз во(и)сковы(и), або жо(л)нѣрствъ майстеръ жолнѣро(м), або старші(и) кня(з). воєвода*

(1627 ЛБ 181)) та ‘доктор богослов’я, філософії’: *Іоанъ Ернестъ Кграбе, майстеръ философіи, богословіи кандидатъ въ Академіи Прусской Кралевецкой... писалъ о томъ* (XVIII ст. Картотека Тимч.).

Значення ‘учений-лікар’ перебувало на маргінесі полісемічної структури слова *майстеръ*; вдалося виявити один приклад використання цієї медичної назви в пам’ятці релігійного жанру I половини XVII ст.: *Албо в лѣкарски(х) наукахъ найдуючійся люде не такъ поступовати звыкли, коли проти(в) хоры(х) припа(д)ковъ албо пригодъ готуютъся; Ижъ ведлугъ досвѣ(д)ченя и науки перши(х) маistro(в), помѣрковане скромного житя напродъ оповѣдають хоры(м): што если заховаютъ, надѣєю здоровья ониыхъ упевняютъ, а если не послушаютъ, близкую смерть быти ознаямуютъ* (Київ, 1619 Гр.Сл. 194).

У парадигматиці слово *майстеръ* мало синонімічну пару – слово *мистръ*. Ця назва теж вживалася зі значеннями: ‘фахівець із якого-небудь ремесла; ремісник, майстер’: *А продалъ Єго Милость мнѣ попел праве добрій, варунковій, в бочках под брак Кѣданский, для которого бракованя маѣт княз Роман Єго Милость и мистра своего попелного при том попеле на комягах до Кѣданска послати* (Вільна, 1555 AS VII, 10); *знашли мистры добрыи и зеднали штобы покрыли [церковъ] карамидою доброю целою* (Ясси, 1566 ЛСБ 165); ‘спеціаліст, знавець; той, хто досяг досконалості у своїй роботі’: *Яко посполите и въ будованью дому, отъ того свецкого, хотя многие робятъ, але не вси мистрами суть, што будуютъ* (Вільна, 1599 Ант. 810); ‘учитель, наставник’ (з ласкою твоєю мовячи, допуюро иду з школы... можешъ се пытати нашего мистра если правду повѣдаю (XVI ст. Розм. 7–7 зв.); *марія же принесла мистру мира многоцѣннаго помастила ноги ісусови, и отерла волосы своими* (поч. XVII ст. УС № 91, 26 зв.); *По немъ зараз повсталъ... учень єго Калвинъ, и перелицовалъ науку мистра своего Лютера* (Київ, 1619 О обр. 34). Слово *мистръ* викоистовували і як образна назва стосовно Ісуса Христа: *мають при собѣ обещаного одъ Христа на учителя и мистра правды Духа Светого; ... мають старожитность Греческихъ учителей и вси выводы правды* (Вільна, 1597 РИБ XIX, 212).

Про активність слова *мистръ* у мові досліджуваного періоду свідчить низка похідних: *мистерне* ‘майстерно, вміло’, *мистровский* ‘який

належить майстрові, стосується майстра', *мистровство* 'вправність, майстерність' (дет. див.: Дидик-Меуш, 2008, с. 87).

Назва *мистр* виступала табуїстичним найменуванням ката – людини, в обов'язки якої (відповідно до міського статуту) входило карати засуджених на тортури чи на страту. Як стверджує історик Наталя Яковенко, замах на «добру славу» людини обтяжувався тим, що кривдник у запалі сварки міг пов'язати її ім'я з катівським ремеслом: «Табуювання професії ката було настільки безумовним, що будь-яка аналогія з ним сприймалася як найзухваліше безчестя» (Яковенко, 2002, с. 137). У Середньовіччі вважали «нечистими» усі заняття, пов'язані з кров'ю і трупами: драчів, могильників і, звісно, катів – найупослідженішу категорію тих, хто, з погляду сучасників, був приречений на зневагу. Почуття огиди й страху до ката виражалося в тому, що що «він мусив мешкати на відстані від інших городян, не мав права зайти до церкви, дискримінації зазнавала і його родина, кат здебільшого не мав власного імені – він просто *мистр* (майстер). Хоча, бувало, консисторія позитивно розглядала прохання катів сповідатися і причащатися, не заходячи до храму, мовляв: “Кат нікого не судить, не страчує невинного, а хіба засудженого”. Однак миряни саме поняття страшного, протиприродного вбивства окреслювали характерним слівцем *мистровати*» (Яковенко, 2002, с. 138). У Середньовіччі евфемізмом до слова *кат* була також назва *малодобрий* (Мельник, 2002, с. 31).

Пам'ятки української мови підтверджують подану вище думку: *выдаютъ мещане доходы тые на сторожи на кликуна и на мистра* (Київ, 1552 ОКЗ 38); *Якожь кгда... Станислав балверчикъ и Ганна столярка, отъ мистра на екъзекуцыю были выведены, там же она Ганна столярка, за тотъ выступокъ заплату взяла и презъ мечъ естъ скарана... а Станиславъ балверчикъ, не ведати, если за якимъ уфолгванемъ мистровымъ, чили за припадкомъ якимъ не стягъ, толко у шии ображонъ, съ пляцу живо увошолъ* (Луцьк, 1596 АрхЮЗР 8/III, 475).

Целюрикъ. Сучасні українці помилково асоціюють цирульників із перукарями, адже в давнину вони були спеціалістами-медиками

широкого профілю, а перукарське ремесло здобували паралельно з лікарським. Учених лікарів можна було перерахувати на пальцях однієї руки, а їхні послуги були доступними тільки для заможних, тимчасом як звичайні люди користувалися послугами цирульників-хірургів. Про ситуацію у тогочасній українській медицині писав Климентій Зиновійв у вірші «О докторя(х), и цѣлюрика(х)»: *Велми и докторство є(ст) потрібно на свѣтъ: же ко(ж)дыи бы доктора хотѣль собѣ мѣти. Аже о ихъ нужно, же мало ихъ бываетъ: кромѣ великъ сенато(р) где доктора тримаєть. І не тылко оскудно о докторовъ мудрыхъ: але и о простыхъ цѣлюриковъ немудрыхъ* (XVIII ст. Картотека Тимч.).

До східних слов'ян слово *цируликъ* прийшло з польської мови (Siatkowski, 2004, с. 98); пор.: старопольське *chirurg, chirurgic, cyrulik* 'лікар, медик' уже активно вживалося в медичних трактатах XVI ст. (Jankowiak, 2006, s. 30).

Назва *цѣлюрикъ*, як свідчать пам'ятки, була використовувана від I половини XVII ст. і стосувалася людини, яка виконувала деякі хірургічні операції (лікувала переломи кісток, вправляла вивихи, виривала зуби та ін.): *Якъбы хто будучи на што хорымъ, а казавши целюрікови апертуру чинити, мужне и терптиве боль оныи без тревоги и киданяся, гамуючи самого себе зносиль* (Вільна, 1627 Дух.б. 60); *четыри шроты Онисимовъ Палчикови лѣвую руку погрухотали и порвали так, же целюрики єи улѣчити не могли* (1665 Картотека Тимч.); *а раннихъ [яничаровъ] целурикамъ Сѣчовимъ... лѣчити приказало [войско Запорожское]* (XVIII ст. Картотека Тимч.).

У Картотеці «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.» знайдено одну цитату-ілюстрацію використання у староукраїнській мові слова *целюриковъна* 'донька цирульника' та складеного найменування *водка цирулицкая* на позначення лікувального засобу: *Водка цирулицкая на всякіє рани вредоватіє. Взятъ водки бабчаной з квати, галуны утертого, меркурій subleawanego, обоихъ по полълота, змѣшай на єдинъ разъ, колотить надобно чрезі чверть години, и ховай, а якъ потреба укаже, вмочай хустку або плаъ, сушитъ и гоить скоро* (XVIII ст. Картотека Тимч.).

У староукраїнській мові функціонувало слово *балберъ* (балверъ,

барверь) – «хірургічний синонім» слова *целюрикъ*. Назва *балберь* запозичена з польської мови (польське *balwierz* ‘цирульник, фельдшер’). Адаптацію запозиченого слова детально дослідив етимолог Анатолій Непокупний (Непокупний, 2001, с. 35–46). Українські пам’ятки, як бачимо, чітко відображають цю адаптацію. Насамперед треба зауважити, що найраніше засвідчено назву *барберство* ‘послуги цирульника’ (дет. див.: Дидик-Меуш, 2008, с. 94).

На позначення лікаря-цирульника існувала форма *барверь*, яку вдалося виявити в «Описі Волинського замку»: *Ремесники Кравъцовъ в месте господарей домовыхъ є... барверь одинъ* (Володимир, 1552 ОВол.З. 201 зв.). Наступні цитати вибрано переважно з пам’яток, писаних на Волині, де і вживалися численні варіанти *балберь*, *балверь*, *балбѣрь*, *балвѣрь*: *а кгда... обачили, же балбѣрь Горуховский не можетъ ему досытъ учинити и помочи, послали по лепшого балбѣра* (Луцьк, 1583 АрхЮЗР 8/III, 375); *Бо и барвѣрь кгда бы хорого во єдинъ день лѣчилъ а в другиѣ занедбалъ, мѣсто злѣченя в болюую бы хоробу єго приправиль* (Львів, 1587 ЛСБ 87) та ін.

Тоді ж засвідчений також демінутив *балверчикъ* (*балвирчикъ*) у двох значеннях – ‘перукар, цирульник’ (*самъ отецъ владика... взявши ножици, голову на чотыри стороны самъ стрыгъ, а потомъ балвирчикови... стрычи казалъ* (Володимир, 1601 АрхЮЗР 1/VI, 312)) і ‘помічник або учень перукаря (голяра)’: *оного безъ вшылякоє причины оголилъ и балверчикови потомъ казалъ голити* (Володимир, АрхЮЗР 1/VI, 339).

Оминувши літературну українську мову, назва *балверь* збереглася в гуцульських говірках: назви *байбірник* ‘шептун’, *байбірниця* ‘шептуха’, *байбірництво* ‘замовляння’, *байбірничити* ‘замовляти’ (за матеріалами Картотеки «Словника гуцульських говірок») виникли внаслідок злиття питомої діалектної лексеми *бай* ‘замовляння’ та давньої іншомовної лексеми *балвир* ‘лікар, цілитель’ (Вакалюк, 1974, с. 6).

На початку ХХ ст. народна (неофіційна) медицина та офіційна медицина співіснували паралельно, а хворий міг звернутися як до дипломованих медиків, так і до баб-повитух. Однак офіційна медицина усе відчутніше наступала, народних лікарів відкрито ганьбили, а їхнє

ремесло нищівно критикували.

Доктор Євген Озаркевич у доповіді на Першому загальному засіданні проствітньо-економічного конгресу 1909 року у Львові стверджував, що роботу санітарної служби здоров'я (до неї належать лікарі, ветеринари, повитухи, дезінфектори) в краї гальмують два чинники: 1) «неохота наших людей до не раз навіть корисних порад санітарних властей, дотримання старих звичаїв і розумних аргументів»; 2) «служба здоров'я складається здебільшого з осіб чужої нам національності, через те довіра до неї набагато слабша, як цього вимагає потреба» (Озаркевич, 1999, с. 190). Отож «народ мусить знайти з себе потрібну кількість інтелігентних сил, що вийшли кість з кості, з дитинства знають його життя-буття та будуть мати повне розуміння потреб селян, а вживаючи рідну мову, будуть мати у них найбільше довір'я», тобто «треба домагатися відкриття відповідних шкіл з нашою рідною мовою, котрі б давали кількість відповідних заводових сил, ці люди могли б зайняти згодом усі місця громадських функціонерів служби здоров'я, у зв'язку з цим утвориться можливість синам народу здобувати відповідні посади, які забезпечили б згодом такий стан гігієнічних відносин, який вже є в інших державах і краях [...]». Населення не повинне користуватися послугами різних шахраїв, що прагнуть лише до зиску, як-от: ворожбитів, баб-шептух, цирульників тощо» (Озаркевич, 1999, с. 191–192).

У своїх переконаннях доктор Євген Озаркевич не був самотнім. За «освічених і добре вишколених медиків» виступали й інші відомі діячі. Доктор Сильвестр Дрималик констатував: «Всесвітня війна забрала нашої країні дуже багато лікарів. Одні загинули на полі битви, ще більше впали жертвою свого обов'язку в часі пошестий. Єсть в нас повіти, де на просторі кількадесяти кілометрів вздовж і поперек немає ні одного лікаря, тож населенє в случаях недуг мусить удаватись за поміччю, як давними часами, до різних *знахорів, ворожбитів, дурисвітів*, що людей визискують та хорих запропащують! Ту отже доконче потреба правдивої науки і просвіти!» (Дрималик, 1921, с. 3).

Сьогодні незаперечний авторитет мають дипломовані лікарі. Проте й донині, зауважує етнограф Зоряна Болтарович, у сучасних родильних

обрядях Західного Полісся присутня баба-повитуха (Болтарович, 1990, с. 43): у селі Великий Обзир на волинському Поліссі до лікарні за породіллею, окрім чоловіка й рідних, обов'язково йде повитуха (старша, досвідчена жінка, переважно родичка), яка приймає дитину з рук медперсоналу і передає її батькові.

Система медичної лексики (зокрема й назви осіб, що лікують хворих) відображена в давніх українських лексиконах, як-от: «Лексис» Лаврентія Зизанія (1596), «Лексикон латинський» Арсенія Корецького-Сатановського та Єпіфанія Славинецького (1642), «Лексикон латинослов'янський» Івана Максимовича (1718–1724). Вона є невід'ємною частиною численних рукописних травників, лікарських poradників, поширених в Україні від кінця XVI ст. Це свідчить і про формування української медичної термінології, і про розвиток наукового стилю української мови та його науково-популярного жанру.

Література

- Болтарович З. (1990). Народна медицина українців. Київ.
- Вакалюк Я. (1974). Лексика народної медицини українських говорів Прикарпаття. Ужгород.
- Ганіткевич Я. (2004). Історія української медицини в датах та іменах. Львів.
- Дидик-Меуш Г. (2008). Українська медицина. Історія назв. Львів.
- Дрималик С. (1921). Порадник лікарський у всіх недугах людей. Львів.
- Картотека «Історичного словника українського язика» за ред. Є. Тимченка // Зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім.І. Крип'якевича НАНУ (м. Львів).
- Картотека «Словника гуцульських говірок» // Зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім.І. Крип'якевича НАНУ (м. Львів).
- Картотека «Словника української мови XVI – першої половини XVII ст.» // Зберігається у відділі української мови Інституту українознавства ім.І. Крип'якевича НАНУ (м. Львів).
- Коваль А. (1986). Слово про слово. Київ.
- Мельник Б. (2002). Вулицями старого Львова. Львів.
- Непокупний А. (2001). «Реєстр Війська Запорізького 1649 р.» як словник, покладений на карту // Українська мова, № 1.
- Озаркевич Є. (1999). Недуги пошесні. Порадник гігієнічно-лікарський. Львів.
- Передрієнко А. (1984). Лікарська та господарські поради XVIII ст. Київ.
- Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. (1994–2022). Відпов. ред. : Д. Гринчишин, М. Чікало. Львів. Вип. 1–18 (видання не завершене).
- Яковенко Н. (2002). Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ.
- Jankowiak L.A. (2006). Słownictwo medyczne S. Falimirza. Warszawa. T. II.
- Siatkowski J. (2004). Studia nad wpływami obcymi w Ogólnosłowiańskim

atlasie językowym. Warszawa.

Folklore Fiction in Romantic Prose of Panteleymon Kulish

Iryna Terekhova

PhD Candidate

Filaret Kolessa Department of Ukrainian Folklore studies

Ivan Franko National University of L'viv, Ukraine

Email: lakshinska@gmail.com

Abstract

The article analyzes the little-known romantic prose of Panteleymon Kulish, which is characterized by the author's active appeal to folklore sources. Folk, fairy tales, legends, legends are organically incorporated into the text of the story «The Fire Serpent» and the writer's stories («About what happened to the Cossack Burdyug on the Green Holidays», «About what caused Pishevtiv Pond to dry up in the town of Voronezh», «Blacksmith Zakharko», «Descendants of Ukrainian Gaydamaks»), where special attention is paid to the fantastic component that expresses the national experience, the worldview of the Ukrainian people: from the fear of demonological forces to the feeling of victory over them.

The artistic specificity of Kulish's romantic prose is considered, its originality and innovation are characterized. It is proven that the plot structure of the writer's works is based on the synthesis of the real and the unreal, the sacred and the didactic, the fantastic and the psychological. A significant role is given to the disclosure of the role of infernal characters in the artistic action of the author's prose.

Keywords: romanticism, prose, folklore fiction, folk demonology, Kulish.

ФОЛЬКЛОРНА ФАНТАСТИКА В РОМАНТИЧНІЙ ПРОЗІ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Ірина Терехова

Анотація

У статті проаналізовано маловідому романтичну прозу Пантелеймона Куліша, яка характеризується активним зверненням автора до фольклорних джерел. Народні, казки, легенди, перекази органічно інкорпоровано в текст повісті «Огнений змій» та оповідань письменника («Про те, що сталося з козаком Бурдюгом на Зелені свята», «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішевців став», «Коваль Захарко», «Потомки українського гайдамацтва»), де особливу увагу приділено фантастичному компоненту, який виражає народний досвід, світовідчуття українського народу: від страху перед демонологічними силами до відчуття перемоги над ними.

Розглянуто художню специфіку романтичної прози Куліша, схарактеризовано її оригінальність і новаторство. Доведено, що в основі сюжетобудови творів письменника лежить синтез реального та ірреального, сакрального і дидактичного, фантастичного та психологічного. Значну роль відведено розкриттю ролі інфернальних персонажів у художній дії прози автора.

Ключові слова: *романтизм, проза, фольклорна фантастика, народна демонологія, Куліш.*

У сучасному літературознавчому континуумі фантастичне як важливий художній компонент набуває все більшого поширення. Віртуальний світ, який існує поза межами навколишньої дійсності, цікавить митців передусім своєю непізнаністю та таємничістю.

Загальноприйнятою в українському літературознавстві є така дефініція літературної фантастики: «... художні твори (казка, епос, притча, утопія, сатира), де змальовано нереальні події, що видаються за реальні, правдоподібні. Йдеться також про особливий амбівалентний метод артистичного мислення, коли образ поєднує ознаки реального та уявного невластивим для них способом, тобто становить певну типологічну єдність, що призводить до одивнення, формування узагальненого сенсу буття із застосуванням містичних, ірраціональних мотивів» (Ковалів, 2007, с. 522).

Фантастичне як літературно-художній феномен досліджено у працях Цветана Тодорова «Вступ до фантастичної літератури» (1968), Наталії Логвіненко «Від фольклорної фантастики до сучасного українського фентезі» (2010), Корнелії Кувач-Левачич «Сила і безсилля фантастики» (2013), а також у дисертації Олесі Стужук «Художня фантастика як метажанр (на матеріалі української літератури XIX–XX ст.)» (2006), в одному з підрозділів якої «Фантастика – прийом у літературі XIX ст.» проаналізовано роль фантастичного у творах Івана Котляревського, Григорія Квітки-Основ'яненка, Тараса Шевченка, Миколи Костомарова тощо.

Фантастичний твір має свої специфічні особливості, на чому одним із перших наголосив Ц. Тодоров: «... цей жанр характеризується ваганням, яке має відчувати читач щодо природного чи надприродного пояснення подій, які подаються у творі. Точніше кажучи, світ, який описує автор, – це наш світ з його природними законами (ми живемо не у світі див), але в цьому середовищі відбувається подія, якій важко знайти природне пояснення» (2006, с. 35–36). Учений акцентував на ролі фантастичного в художній літературі та усній народній творчості: «... з точки зору походження, нема жодної різниці між фантастичним жанром і жанрами усної літератури “луба”, хоча між ними і зберігається відмінність у ступені, тобто в складності. Вербальний акт, що виражає “фантастичне

вагання”, менш звичайний, ніж акт називання чи запрошення; і все одно це такий самий вербальний акт, як і інші. Перетворення, яких він зазнає, щоби стати літературним жанром, можливо, більш численні й різноманітні, ніж ті трансформації, з якими нас знайомила література “луба”; вони теж залишаються перетвореннями однієї природи» (Тодоров, 2006, с. 37).

Отже, фольклорна фантастика органічно входить у художній текст, що значною мірою знайшло своє відображення у творчості українських письменників-романтиків, зокрема в ранній прозі Пантелеймона Куліша. Варто зазначити, що в сучасному українському літературознавстві цей аспект взаємозв’язку фольклору та літератури недостатньо розроблений, чим і зумовлено актуальність нашого дослідження.

Мета роботи: з’ясувати специфіку фольклорно-фантастичного компонента, репрезентованого в романтичній прозі П. Куліша.

Зазначена мета вимагає вирішення концептуально важливих **завдань**:

- визначити роль фантастичного в структурі художнього твору;
- крізь призму фольклорної фантастики виявити художні особливості романтичної спадщини Куліша;
- розкрити образну систему інфернальних персонажів в прозі письменника-романтика;
- виявити зв’язок фантастичного і психологічного в ранній творчості автора.

Об’єкт дослідження: романтична проза П. Куліша – повість «Огненний змій (повість з народних переказів)» (1841) та оповідання «Про те, що сталося з козаком Бурдюгом на Зелені свята» (1840), «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішевців став» (1840), «Коваль Захарко (оповідання одного козака)» (1843), «Потомки українського гайдамацтва» (1868).

Методи дослідження: порівняльний, описовий, системний, типологічний, біографічний.

В епоху романтизму фантастичне стає єднальним компонентом усної та літературної творчості, оскільки втілює риси народного світобачення, постає наслідком гри народної уяви, способом української самопрезентації. Цей художній феномен творить нову реальність і

моделює її таким чином, що потойбічне, інфернальне, таємниче стає домінантним у повсякденному світі персонажів. Український дослідник Роман Кирчів слушно зауважив, що фольклорна стихія була складовою духовного середовища українських романтиків, що «йдучи за покликом романтичної хвилі, їм не треба було налаштовуватися “під фольклор”, а творити в дусі його досвіду, його правди, історизму, демократизму, ідейних і морально-етичних засад, його поетики й естетики. Це усвідомлювали обдаровані українські романтики, і тому не випадково в їхньому доробку так багато яскравих зразків творчого фольклоризму» (2014, с. 65).

Зазначимо, що процес входження фольклорної фантастики в художній твір різноплановий. На модуляції фольклоризму української романтичної літератури наголошував і літературознавець Руслан Марків, який, зокрема, вирізняв такі її основні типи: 1) пряме запозичення фольклорних елементів (сюжетів, образів, мотивів) без ідейно-естетичної інтерпретації, що нерідко виливалося у звичайні імітації фольклорного стилю, малохудожній побутовий етнографізм; 2) часткове переосмислення образної поетики фольклору, надання їй більш конструктивного значення у загальній концепції літературного твору (2013, с. 62).

В українській романтичній прозі першорядним в інтерпретації фольклорної фантастики є народно-демонологічне уявлення про світ. Інфернальні образи (чорти, відьми, вогняні змії, русалки та ін.) та незвичайні фольклорні сюжети містичного спрямування органічно увійшли в художню канву прозових творів Ореста Сомова, Миколи Гоголя, Григорія Квітки-Основ'яненка, Пантелеймона Куліша та інших.

Серед когорти українських письменників першої половини XIX століття особливо увиразнюється літературна постать Куліша. Успадкувавши любов до народної культури від батьків, він значну частину свого життя присвятив збиранню, дослідженню та публікації фольклорної спадщини. Дослідницький внесок Куліша-фольклориста вагомий, що і позначилося на його романтичній прозі, де варто виокремити повість «Огнений змії (повість з народних переказів)» (1841) та оповідання «Про те, що сталося з козаком Бурдюгом на Зелені

свята» (1840), «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішевців став» (1840), «Коваль Захарко (оповідання одного козака)» (1843), «Потомки українського гайдамацтва» (1868), які належать до розряду забутих, недостатньо пізнаних творів, раритетних для літератури українського романтизму.

Дослідженням фольклорної фантастики в прозі Куліша займалися Віктор Петров, Микола Зеров, Василь Івашків, Євген Нахлік, Уляна Базюк та інші. Так, кулішезнавець В. Івашків слушно виділив такі художні особливості ранніх творів цього письменника-романтика: «...підсвідоме прагнення молодого літератора витворити свій індивідуально-неповторний світ, населити його відповідними персонажами, акцентувати на його етнографічно-колеритній своєрідності, певною мірою навіть прославити. Саме тому тут багато місця займає локальний етнографічний матеріал – в оповідання та повісті органічно вплетено тексти й мотиви народних легенд, переказів, повір'їв, пісень та обрядів...» (2009, с. 32).

На Куліша значний вплив мала творчість його попередника М. Гоголя, про що свідчать використання алюзій з гоголівських творів: «Майська ніч, або Утоплена», «Вечір проти Івана Купала», «Ніч перед Різдом», «Зачароване місце» тощо. На такий спадкоємності традицій романтичної прози наголосив В. Петров: «Фантастика й жах, з одного боку, моральна боротьба між самотнім життям, відмовленням від земних благ... і прагнення цих благ, спокуса коханням і золотом, свідомість провини, душевні страждання, кара й загибель, з другого, не тільки провідна ідея, але, як бачимо, також і казкове фантастичне оформлення даної ідеї, – усе це свідчить, як близько підійшов Куліш до тематики й прийомів романтичних письменників» (1930, с. 127).

Кулішева фольклорна фантастика органічно вписується в повсякденний світ його персонажів. Незвичайне та реальне зливаються між собою, внаслідок чого утворюється індивідуально-авторський художній світ. Народні легенди, перекази, які автор інкорпорував у свій текст, надали йому містично-таємничого відтінку. Фантастика фольклорного походження поєднується з дидактизмом, настановою на певні морально-етичні принципи: «міфологічні сюжети в ранніх творах

письменника виконують як естетичну, так і дидактичну функції: тут усе одночасно і таємниче, і повчальне» (Данилюк-Терещук, 2016, с. 36).

Фольклорно-фантастичний компонент у композиції романтичної прози Куліша виявляється як структурна домінанта («Огнений змії», «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішевіці став», «Про те, що сталося з козаком Бурдюгом на Зелені свята», «Коваль Захарко») або як художнє вкраплення в основному тексті («Потомки українського гайдамацтва»).

Так, оповідання «Потомки українського гайдамацтва», написане в 1860-ті роки, суттєво відрізняється від ранніх романтичних творів письменника передусім своєю реалістичною спрямованістю, тут романтичне начало стає другорядним. Фольклорна фантастика є доповненням до основної оповіді про долю Харка Дундука та його сина поштаря Якова. Змалювання образів козаків-невмирак, які стережуть підводні заляті скарби, або магічний портрет українського козака-характерника Байди – це ті позасюжетні елементи, які додають основній сюжетній дії певної магічності та чарівності. Закономірно, що фантастичний елемент тут виявляється не так виразно, як у попередніх творах Куліша, а згодом і зовсім зникає. Аналогічну тенденцію спостерігаємо й на зіставленні різних редакцій історичного роману Куліша «Чорна рада. Хроніка 1663 року».

Тим часом ранні романтичні твори письменника в основі сюжетної будови мають фольклорно-фантастичну складову. Найбільш виразною в цьому плані є Кулішева повість «Огнений змії», художня структура якої постає у вигляді синтезованої єдності народних легенд, де «фольклорний матеріал вмонтовується в літературний сюжет повісті за принципом вставних оповідок» (Нахлік, 1988, с. 183).

Композиція повісті складається з двох частин. У першій частині оповідається про зародження кохання між Іваном Большаком та Марусею Чайкою, які раптово зустрілися біля Києво-Печерської лаври. Художню оповідь ускладнено народними легендами про шаблю козака Журби, про чарівну бандуру, про Батуринську землю, яка віддає жажливим стогоном, а також Дванадцять Братів, які мурували Видубицький монастир та Лаврську дзвіницю. Друга частина повісті за

своєю художньою спрямованістю більш динамічна. Події розгортаються досить стрімко, до того ж вони оповиті фантастикою та містикою, а сама художня оповідь насичена народними легендами про чорта, про вогняного змія (перелесника), про спокусливі диявольські скарби тощо.

Оповідання Куліша «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішевців став» за своїм тематичним спрямуванням – етнографічно-фантастичне. Тут ідеться про Пішевців став, який раптово зник через магічну дію материнських сліз, спричинених прокляттям води.

У ранньому романтичному творі Куліша «Про те, що сталося з козаком Бурдюгом на Зелені свята» подано епізод з життєвої історії козака Бурдюга. У композиції оповідання фантастичний компонент введено за принципом миттєвості: Бурдюг раптово потрапив у зовсім іншу реальність, а згодом знову опинився у звичному для себе середовищі. Цей факт спричинено тим, що не дотримавшись християнських традицій – відпочинку під час Зелених свят, герой почав працювати, через що його жорстоко покарав чорт. Оповідання «Про те, що сталося з козаком Бурдюгом на Зелені свята» «... вдало нагадує ті гоголівські повісті, де фантастику подано в комічному аспекті й вона тісно зв'язана з побутом» (Сиповський, 1928, с. 304). Аналізуючи поданий твір, В. Івашків слушно зауважив, що «герой наче проїхав крізь фантастичний світ, а це місце Кулішевого твору разуче нагадує сцену з відомого оповідання М. Гоголя «Пропала грамота» (1831), коли дід, котрий завдяки тому, що перехрестив карти, виграв у відьом, після того мчав на коні додому» (2009, с. 42).

Інфернальними фантастичними героями Кулішевої прози є чорт, вогняний змій (перелесник), відьма, які, як правило, вирішують подальшу долю персонажів. Винятком є раннє оповідання Куліша «Коваль Захарко», де реалізовано думку про те, що реальний світ не підвладний демонологічній силі.

Чорт (диявол, дідько, нечистий, щезба, щезник, біс, осинавець, сатана) – одна з найбільш популярних демонологічних постатей в українському фольклорі. У народних переказах образ нечистого багатофункціональний. Зокрема, дослідник В. Гнатюк відзначав здібність чорта приймати постать коханка дівчини, який приходить і

мордує її (2000, с. 96). Таке перетворення спостерігаємо і в оповіданні Куліша «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішевців став». Чорт з'явився перед Наталкою в образі коханого Грицька. Прихід відбувається опівночі та спричинений фактом передчасного оплакування чоловіка, який вирушив у далеку подорож. Нехтування народними канонами зумовило появу нечистої сили. При зустрічі з чортом Наталка «... раділа, і разом їй було чогось страшно. А ось Грицько притиснув її до серця, – і кохання заговорила в ній перемогло страх» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 18). Цілий тиждень таємний коханець ходив до неї. Позбутися відвідин чорта героїня так і не змогла. Нечистий погубив її за допомогою свого посланця – шуліки. Образ цього хижого птаха теж знаковий. Відповідно народних уявлень він «... був символом нічних недобрих сил, уособленням жорстокості, хижості, підступності, навіть, за повір'ям, був одним з утілень нечистого» (Кононенко, 2017, с. 55).

Наприкінці оповідання зазначено, що на місці Пішевців ставу з'явився пустир: «Від матерніх сліз висох и Пішевців став, і на місці його простягнувся дикий пустир. Сум навіває він сухими куніцями високого очерету, і глухо шумить на ньому густою лозою вітер. Страшно, кажуть, нічною порою ходити біля цього місця» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 20). Відтоді це місце символізує чортову обитель, оскільки «улюбленим житлом чортів, окрім пекла, вважаються: болото, очерет, куш бузини, суха верба» (Миларадович, 1993, с. 36).

Образ чорта відтворено і в легендах про скарби в повісті «Огненний змій». Зазначимо, що тема пошуку багатства та його зв'язку з нечистою силою є досить популярною в українській романтичній літературі, свідченням тому – твори попередників Куліша: «Казка про скарби» О. Сомова (1830), «От тобі і скарб» Г. Квітки-Основ'яненка (1837), «Зачароване місце» (1831–1832), «Вечір проти Івана Купала» (1831–1832) М. Гоголя тощо.

Дослідник Василь Миларадович зауважував, що чорти володіють не лише певними частинами земної поверхні, але і її надрами, де вони охороняють заговорені скарби (1993, с. 39). У розповіді одного з воронезьких козаків, героя повісті «Огненний змій», йдеться мова про

чорта-зберігача золота. Тут нечистий перевтілений в образ пана: «...з лісу виїхав молодець чудесний, в карамзинному жупані, з багатою люлькою в зубах, у шапці такій, що й не пошукаєш на наших ярмарках. Тільки на чому він виїхав?... на козі!» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 84). Події відбуваються під час Зелених свят, так само як і в оповіданні про пригоди козака Бурдюга. Зазначимо, що схожість між обома творами вбачається і в змалюванні трансформації навколишньої дійсності, спричиненої бісівськими витівками: чорт сів на козу, заграв на сопілці. Від цієї гри все довкола почало підніматися догори. Подібне химерне дійство припинилося лише після молитовного ритуалу. Закінчується оповідь про скарби і чорта дидактичним висновком: «...нечистий підводить іноді на згубу доброго чоловіка! Найкраще не вірити йому, собаці, ні на грош. З його рук не розживешся!» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 85).

Зазначимо, що тему залятого скарбу розкрито і в іншому романтичному Кулішовому творі «Потомки українського гайдамацтва». В оповіданні зображено підводну військову скарбницю, що провалилася під землю після зруйнування Запорозької Січі: «Знай же, що вона й тепер під водою, і стережуть її такі козарлюги, як я, козак Байда, як Сомко Мушкет або Морозенко і інші лицарі-невмираки. Усі добрі козаки, всі там зібрались докуп, обступили кругом свою скарбницю та й гуторять про старовину; а часом заведуть пісню таку, що весь Дніпро заколишеться. Ви, дурні, на сьому світі думаєте, що то вітер понад Славутою бурхає, а то гуде запорозька пісня.... вона знов зрине серед миру, і дасться той скарб у руки нашим правнукам, і розбагатіють вони на диво всьому світові...» (Куліш, 1994, с. 223).

Образ чорта відтворено також в оповіданні П. Куліша «Коваль Захарко». Тут нечистому не вдалося здобути перемогу та оволодіти душею Захарка. За народними віруваннями, ковальство вважалося ремеслом, пов'язаним з нечистою силою. Тому образ коваля видається досить колоритним. У сутичці з чортом він перемагає та вбиває противника батьківським молотом. Зауважимо, що такий фантастичний мотив перемоги над бісом наявний також і в народній легенді «Солдат і смерть», де солдат наказав ковалям залізними молотами вбити чортів,

вміщених у чарівну торбу. Однак там їх чекала зовсім інша доля: солдат змилювався і відпустив на волю, взявши розписку про довічну службу.

Однією з іпостасей чорта, на думку В. Миларадовича, є вогняний змії (1993, с. 26), який є уособленням блукаючих вогнів, повітряних метеорів, падаючих зірок і блискавки (Миларадович, 1993, с.43). Цей образ досить популярний в українській демонології, свідченням чому є значна кількість збережених народних переказів. «Одні рівняють його до “довгого червоного полотна”; другі до “індика без голови, що з пір’я в нього іскри сиплються”. Очевидно, “огняний змії” – то дуже красивий образ для літаючих зір, для метеорів, що так часто прорізають небо серпневими ночами» (Зеров, 2003, с. 691).

Образ вогняного змія (перелесника) за своєю сутністю деструктивний, який відносять до категорії злих духів (Гнатюк, 2000, с. 135), «коли язичництво злилося з християнством, то змії став утіленням усіх найгірших, демонічних начал світу» (Кононенко, 2017, с. 11). Вступаючи в любовні стосунки, він забирав у жінок молодість і красу. Перелесник «навідується дуже часто, веде любовні розмови, цілується, заспокоює пристрасті. Людина, до котрої він ходить, починає однак сохнути, в’янути і швидко вмирає» (Гнатюк, 2000, с. 136).

Під впливом народних легенд П. Куліш творчо інтерпретував образ перелесника в своїй ранній романтичній повісті «Огненний змії». Вперше в художній канві твору він з’являється тоді, коли молодь почала збиратися на вечорниці: «На сході небо враз освітілося; з-за лісу вилетів огненний шар і, осипаючи околицю іскрами, розтягнувся довгою, хвилястою смугою й сховався за другим лісом» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 63). Вогняний змії прилетів раптово і одразу зник. Наступила сцена жаху та переляку: «... всі раптово спинились, жажнувшись; пісні замовкли» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 63). Кулішева художня інтерпретація образу перелесника специфічна, на чому наголосив В. Петров: «Намагаючись перетворити “етнографічний факт” в факт літературний, прагнучи дати спробу “повісти з народніх переказів” Куліш шукає спробу розв’язати формальну проблему новелістичної композиції в прийомі паралелізації. Фольклорний переказ паралізується літературній темі, літературна тема повторюється

в фольклорній тематиці» (Петров, 1930, с. 122).

До появи перелесника, як деструктивної діючої особи, Куліш вводить у структуру твору легенду про вогняного змія, яку розповів Іван Костюченко. Зміст оповіді полягає в тому, що дівчина, спокусившись дивною коштовністю – перстнем, мимоволі вступила в стосунки з перелесником. Згодом ця історія повторюється з головними персонажами повісті.

Зауважимо, що, коли Марусею почав оволодівати вогняний змій, вона ставала все більше розцвітати та гарнішати, на противагу народним уявленням, відповідно яких дівчина після таких нічних зносин з демоном повинна сохнути та марніти. У кінці твору перелесник підпалює хату, а Маруся гине в палаючому полум'ї. Отже, «паралелізуючи літературну любовну тему казковим мотивом, проєктуючи фольклорні вірування в народній побут, Куліш з своєї повісті робить спробу психологічної аналізи того, як можливий народній забобон у сучасному селянському житті й побуті. Куліша цікавить побутова основа казкових сюжетів, побутова мотивованість казки, життєве коріння казкової демонології. Прийомами белетристичного письма Куліш мотивує “демонічне” казки, тлумачить фольклорні перекази за нечистої сили» (Петров, 1930, с. 125).

Фантастичне в Куліша, що втілює таємничість і жах, тісно пов'язане з рецептивним осягненням дійсності: «звідси [...] увага до таких особливих випадків, як галюцинації, спілкування з мертвими, телепатія» (Тодоров, 2006, с. 88). Дослідниця Тетяна Ткаченко слушно наголосила, що перехід явища/істоти з потойбіччя у всебіччя зумовлює сама людина. «Тому залучено увесь рецептивний спектр (перевага аудіальних і зорових відчуттів), коли психічний стан програмує поведінку» (Ткаченко, 2020, с. 190). Через це в Кулішевій прозі органічно поєднано фантастику з психологізмом. Зокрема, тут досить виразно окреслено таке психічне явище, як сомнамбулізм – неусвідомлена нічна активність людини. З цього приводу В. Петров слушно зауважив: «Наталка в оповіданні «Про те, від чого в м-ку Воронежі висох Пешевців став» так само, як і Маруся в «Огненному змії» – сомнамбули. Вони перебувають в екстатичному стані, мають зв'язок з країною духів; Наталка викликає душу Грицька, Маруся – чарівного духа, огненного змія. Внутрішнім

голосом говорять так голосно, що сприймаються ніби звуки з інших уст» (Петров, 1930, с. 130).

Поєднання фантастичного і психологічного компонентів у романтичній творчості Куліша вбачається і в метемпсихозі: перевтіленні, переселенні людської душі в предмет, про що, зокрема, йдеться в «Огненному змій». У повісті переповідається легенда про чарівну бандуру, яка сповістила про смерть старця-бандуриста: вона почала грати так, ніби її струни перебирав сам бандурист. Одразу зрозуміло, що це був дух господаря. В українській романтичній літературі таку легенду про бандуриста використав Яків Щоголів у своїй поезії «Золота бандура» (Зеров, 2003, с. 692). Тут ідеться про музиканта, який пішов на прощу, а бандуру залишив вдома. Ввечері якась невидима рука зіграла пісню про пугача. Так душа власника сповістила про загибель бандуриста.

Мотив уміння душі грати на музичному інструменті поширений в українському фольклорі. Як приклад, назовемо «Легенду про кобзу», в якій розповідається про дівчину-піснярку, захоплену в турецький полон. Коханий дівчини вирішив врятувати її. Коли вартові наздогнали втікачів, піснярка перетворилася на кобзу, а хлопцеві яничари викололи очі. Відгуком на цю трагедію став дивний передзвін струн дівочої душі. Сліпий юнак усе ж зумів зберегти кобзу і з нею повернувся до рідного краю та став найкращим кобзарем.

Прикладом метемпсихозу в згаданій повісті Куліша є легенда про диво-шаблю Степана Журби: «вона дорога не золотою ручкою й камінням самоцвітним, а тим, що хто з нею йде в бій, той не боїться смерти, поки сім куль не прострелить його» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 50). Коли прославлений козак Журба вирушив у свій останній похід, його шабля впала на підлогу та розламалась надвоє: «Річ відома, – відповів дід – що душа перед вилітом на той світ, прилітала прощатися з рідними; ось вона й дала їм про себе знати через бандуру, так само, як душа твого прадіда дала знати через шаблю» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 52).

Про смерть старого Чайки сповіщають церковні дзвони: «Глянуло сонце з-за хмари й слідом за цим загув жалібний дзвін дзвонів Троїцької

церкви й повторився в Миколая й Покрови. Урочиста й пам'ятна була ця хвилина для вороніzcів, хвилина, коли відійшла в інше життя душа віщого чоловіка» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 77).

Одним із засобів, за допомогою якого твориться фантастика у творах Куліша, є гіперболізація зображуваного. Навколишні предмети набувають збільшених розмірів, внаслідок чого змінюється і саме відчуття дійсності. Це зумовлено тим фактом, що «казкова умовність переплітається з відображенням реальних людських стосунків і зазнає певних метаморфоз» (Нахлік, 1988, с. 186). Такий художній прийом творення фантастичного використано на початку оповідання «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішеvcів став», коли письменник навіть опис ставу: «Цілий Воронеж, бувало, безперестанно дивиться у нього, як у дзеркало» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 15) та в кінці: «А сльози журної матері мають таку силу, що трава, яку вони змочать, горить, а вода від них висихає й навіть камінь розпадається» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 20). Гіперболізацію вбачаємо і в оповіданні Куліша «Про те, що сталося з козаком Бурдюгом на Зелені свята»: «Страшно! Ось тільки поворухнись... і якраз полетиш у воду; а під млином, кажуть, така глибінь, що й міри нема!» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 27).

Кулішеву фантастику творять також позасюжетні елементи: зіставлення дня і ночі, світла і тіні як репрезентантів реального та ірреального світів. Вночі розпочинається життя, непідвладне людині, особливо активізується дія потойбічних сил. Контраст дня і ночі особливо виразно проявляється в повісті Куліша «Огненний змій», де стає основним композиційним маркером: «Коли перша («київська») частина повісті переважно «сонячна», яскраво-кольористична, то друга – майже винятково темна, нічна, місячна, в ній переважають похмурі тони, а чи не всі події відбуваються вночі. Це власне уже другий аспект романтичного світосприймання» (Івашків, 2009, с. 61).

Нічні пейзажі в повісті «Огненний змій» овіяно ореолом містики та ірреальності, що увиразнює незвичайна яскравість зірок і місяця. Вночі відбувається дивне явище – переселення душ, що блукають вулицею, а вранці знов повертаються в тіла своїх господарів. Все довкола постає

світом тіней, а в самої людини в цей час з'являються дивні сили, що роблять її невагомою, здатною піднятися у височінь: «А ввесь Воронеж спить; і може тільки душі поснулих, залишивши свої оселі, виходять світлі на повітря і читають цю невитлумачену книгу й розуміють письмена її, поки не повернуться в тіло. Дивна и несказанна ніч у Воронежі. Вона дає чоловікові немов другу душу, вона проходить в усі його нерви; легко йому й вільно, і не почуває він на собі тіла: йде й не чує землі під собою, немов хвилі повітря підмивають його під руки, і він готовий би полетіти назустріч місяцеві...» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 87).

Нічні пейзажі в прозі Куліша також містять у собі готичні ознаки, тим самим виконуючи функцію навіювання страху і моторошності. Зокрема, таку картину відтворено в епізоді оповідання «Про те, від чого в містечку Воронежі висох Пішевіці став», коли Наталка мала зустрітися з демонологічним Грицем: «Була вже північ, – коли засипає все живе й починається життя невідоме людині. У цей час в темних садках по холодній росі качаються нехрищені діти, здираються на вишні й ковзаються на місячному промінні. На кладовищах – недавно поховані мерці, що жаліють ще за цим світом, виходять з задушних могил, гойдаються на хрестах у своїх саванах, як в люльках, і гудуть мичною слова своєї підземної мови, таким диким голосом, що самий місяць блідішає на піднебессі» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 18).

Контраст дня і ночі спостерігаємо і в Кулішевому оповіданні «Про те, що сталося з козаком Бурдюгом на Зелені свята». Тут нічний пейзаж відтворює психологічний стан героя, передає страх перед витівками нечистої сили: «Тут уже страх мене взяв не жартома; волосся на голові заворушилось [...] І враз – небо потемніло, крізь дерева блиснув місяць і зірки. В лісі щось виє, щось плаче. Дереву похитуються, як комиш. Заплющивши очі, я гнав коні; але мимохідь бачив, як русалки, повиснувши на верхів'ях берез, учепившись за довге віття, гойдаються, стогнуть, з реготом кидаються під ноги коням...» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 25). Позбутися жахливих пригод козак Бурдюг зміг лише за допомогою рятівної сили хреста. Коли він перехрестився, примарні видіння одразу розвіялися з першими променями сонця: «Дивиться –

недалеко від нього млин; сам він сидить на стовпі; кругом вода; повіває ранішній вітрець, снується по воді легка пара; а під другим берегом став червоніє й рум'яниться, віддзеркалюючи в собі схід» (Твори Пантелеймона Куліша, 1930, с. 27).

Отже, художній дискурс романтичної прози Пантелеймона Куліша зумовлений впливом фольклорної фантастики, що відображено в трансформації народних вірувань, легенд, переказів, казок у текстовій площині.

Основні засоби, за допомогою яких твориться фантастичне у творах цього письменника-романтика: руйнування усталених принципів світобудови, надання пріоритету інфернальним персонажам у розгортанні художньої дії, гіперболізація, використання засобів рецептивного осягнення дійсності: сомнабулізму, метемпсихозу, вплив нечистої сили на людську свідомість.

Фантасмагоричне в прозі Пантелеймона Куліша поєднане із сакральним, дидактичним, де домінуючими є передусім духовні цінності. Авторське використання фантастичних образів і сюжетів фольклорного генезису надає цій прозі оригінальних і новаторських рис.

Література

- Гнатюк, В. (2000). Нарис української міфології. Львів: Інститут народознавства Національної академії наук України.
- Данилюк-Терешук, Т. (2016). Народна міфологія в естетиці українського романтизму. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. № 8 (333). С. 32–38.
- Зеров, М. (2003). Українське письменство. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
- Івашків, В. (2009). Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.
- Кирчів, Р. (2014). Концепт «преромантична і романтична фольклористика». Міфологія і фольклор. № 3–4. С. 55–72.
- Ковалів, Ю. (2007). Літературознавча енциклопедія. (Т. 2.) Київ: ВЦ «Академія».
- Кононенко, О. (2017). Українська міфологія. Символіка. Харків: Фоліо.
- Куліш, П. (1994). Твори в двох томах. (Т. 1.: Прозові твори. Поетичні твори. Переспіви та переклади). Упоряд. і приміт. Євгена Нахліка. Київ: Наукова думка.
- Марків, Р. (2013). Фольклор і література: форми діалогу (фольклоризм в українській літературі кінця XIX – початку XX століття). Львів: Паіс.
- Миларадович, В. (1993). Українська відьма: Нариси з української демонології. Упоряд., пер., передм. О. Таланчук. – Київ: Веселка.
- Нахлік, Є. (1988). Українська романтична проза 20–60-х років XIX ст. Київ: Наукова думка.
- Петров, В. (1930). Етнографічне оповідання П. Куліша. Твори Пантелеймона Куліша. (Том 1). За ред. Ол. Дорошкевича. – Київ–Харків: Державне видавництво України. С. 121–132.

- Сиповський, В. (1928). Україна в російському письменстві. (Ч. 1. (1801–1850 р.р.)). Київ: з друкарні Української Академії Наук. Збірник історично-філологічного відділу. № 58.
- Твори Пантелеймона Куліша. (1930). (Том 1). За ред. Ол. Дорошкевича. – Київ–Харків: Державне видавництво України.
- Ткаченко, Т. (2020). Мала проза П. Куліша: індивідуально-ментальний вимір. Літературознавчі студії. Вип. 59. С. 189–200.
- Тодоров, Ц. (2006). Поняття літератури та інші есе. Переклад з франц. Є. Марічева. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія» (Оригінальну роботу опубліковано 1987 року).

Verbalization of the Archetype of Self of the Ukrainian Through the Prism of War (based on the text by T. Prokhasko "My Longest SMS")

Khrystyna Shchepanska

*PhD, Associate Professor,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine
Email: khrystynashchepanska@gmail.com*

Abstract

The article analyzes the language means of expressing of the archetype of Ukrainian identity as an existential archetype on the basis of the text by Taras Prokhasko "My Longest SMS".

An archetype is defined as a prototype, a pre-conceptual form of representation of a linguistic image. Different approaches to the interpretation of the archetype of the self are considered. In the proposed research it is interpreted as an existential archetype of the folk spirit, which have various symbolic and figurative forms of embodiment in the artistic and journalistic texts.

The linguistic means of expressing of the archetype of the self are constructions with the component of *self*: self-realization, self-identification, self-affirmation, originality (or being oneself) and others.

It was determined that the archetype of the self in the text by Taras Prokhasko "My Longest SMS" is realized in the opposition "TO BE / NOT TO BE", where TO BE is self-affirmation, self-identification, originality, and NOT TO BE is the leveling of the self as an existential archetype. The author builds the text on the development of the archetype of the self: from myth (collective unconscious in the form of dreams, memories, fears, reflexes) to logos (verbal images of being and non-being).

The key symbol of self in the analyzed text is considered.

The prospect of new explorations is in the study of the archetype of the self as an existential archetype of the national spirit based on the material of other texts by modern Ukrainian authors.

Keywords: *existential archetype, self, self-identification, archetypal image, identity.*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ АРХЕТИПУ САМОСТІ УКРАЇНЦЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВІЙНИ (на матеріалі тексту Т. Прохаська «Моя найдовша sms»)

Христина Щепанська

Анотація

У статті проаналізовано мовні засоби вираження архетипу самості українця як екзистенційного архетипу на матеріалі тексту Тараса Прохаська «Моя найдовша sms». Архетип окреслено як першообраз, передконцептуальну форму репрезентації мовного образу. Розглянуто різні підходи до тлумачення архетипу *самості*, на основі чого *самість* у пропонованій розвідці окреслено як екзистенційний архетип народного духу, який може мати різні символічні та образні форми втілення у художніх і публіцистичних текстах.

Вербалізаторами архетипу *самості* є конструкції із компонентом *сам*: *самореалізація*, *самоідентифікація*, *самоствердження*, *самобутність* (або *бути собою*) та інші.

Визначено, що у тексті Тараса Прохаська «Моя найдовша sms» архетип *самості* реалізується у протиставленні «БУТИ / НЕ БУТИ», де БУТИ – це самоствердження, самоідентифікація, самобутність, а НЕ БУТИ – це нівеляція *самості* як екзистенційного архетипу.

Автор будує текст на розгортанні архетипу *самості*: від міфу (колективне несвідоме у формі снів, спогадів, страхів, рефлексів) до логосу (словесні образи буття і небуття).

Розглянуто ключовий символ *самості* в аналізованому тексті.

Перспективу нових розвідок вбачаємо у дослідженні архетипу *самості* як екзистенційного архетипу народного духу на матеріалі інших текстів сучасних українських авторів.

Ключові слова: *екзистенційний архетип*, *самість*, *самоідентифікація*, *архетипний образ*, *самобутність*.

Постановка проблеми. У контексті загарбницької війни Росії проти України особливо гостро постала проблема самоствердження та самоідентифікації українців як відповідь на спробу заперечити українську культуру як самобутність. Наративи ворожих пропагандистів спрямовані саме на нівеляцію *самості* українця як екзистенційного архетипу, що проявляється у праві на буття, праві на іншість. Як зазначає Т. Прохасько: «Те, що відбувається тепер в Україні, є цілковито екзистенційним. Україну прагнуть знищити. Не заради ресурсів, не заради розселення на благодатних землях своїх людей. Виключно для того, *щоби її не було* (курсив наш – Х.Щ.)» (Прохасько, 2022). Звісно, виникає спротив, який проявляється у текстах-відповідях. Особливо актуальним видається лінгвістичний аналіз таких текстів, серед яких есе Тараса Прохаська «Моя найдовша sms».

Мета статті – проаналізувати мовні засоби вираження архетипу *самості* українця у тексті Т. Прохаська «Моя найдовша sms».

Антропоцентрична наукова парадигма дала змогу розглядати мовні одиниці крізь призму історії, традиції, міфології, культури народу, тобто як результат опредмечення в свідомості людини різних символічних форм її існування. Такі одиниці постають структурованим знанням, що втілює емоційно-ціннісні орієнтири народу, культурно значущі елементи етичної та естетичної свідомості мовців, становлячи основу лінгвокультурного коду нації. Мовне виявлення останнього є важливим завданням сучасного мовознавства, зокрема лінгвокультурології, а це можливо завдяки осмисленню і опису категорій культури через систему образів, що передають світобачення народу (Кононенко, 2004, с. 5). Різномірнева структура мовного образу відображає процес його формування – від «міфу до логосу», де міф – це передзнання та первинні знання, описані у вигляді архетипів і чуттєвих образів, а логос – знання, описані у формі словесних образів.

На предметно-чуттєвому рівні словесний образ максимально споріднений із концептом. За В. І. Кононенком, «в основі концепту лежить колективне несвідоме, архетип» (Кононенко, 2004, с. 6), отже, концепт виникає з певного архетипного образу, або першообразу.

Архетипи забезпечують розуміння світу певним етносом, «внутрішню єдність та взаємозв'язок культури», утворюючи «загальні апріорні поведінкові програми» (Іващенко, 2006, с. 69). Будучи універсальними психічними формами, вони «мають багато символічних репрезентацій, визначених культурними або особистісними факторами, які функціонують там, де ще немає свідомих понять» (Іващенко, 2006, с. 69). Система «архетип – архетипний образ», за К. Г. Юнгом, «діє як основа моделювання образу дійсності» і базується на розумінні людської психіки як елементу колективного несвідомого, що проявляється через сни, міфи і легенди за допомогою архетипних образів (Юнг, 1991). Архетип – «це нерв словесного поетичного образу», адже «забезпечує як формування, так і функціонування останнього» (Белехова, 2002, с. 224).

У сучасній антропоцентричній науковій парадигмі особливо актуальним є звернення до архетипів особистості, зокрема *его* і *самості*, які можуть мати різні символічні та образні форми втілення у художніх і публіцистичних текстах.

Самість (нім. *Selbst*) – «архетип цілісності в аналітичній психології К. Юнга, єдність свідомого і несвідомого аспектів» (Літературознавча енциклопедія, 2007, 365). У юнгіанській філософії *самість* є одним із архетипів колективного несвідомого і ключовим архетипом особистості. За К. Юнгом, розвиток особистості у процесі її індивідуалізації йде від свідомості до особистого несвідомого, а від нього до колективного несвідомого, центром якого є *самість* (Літературознавча енциклопедія, 2007, 365).

Співвідносним із архетипом *самості* у філософському дискурсі є архетип *его*. Ч. Райкрофт розмежовує архетипи *его* і *самість* так: «Самість суб'єкта – те, яким він сприймає себе, тоді як *его* – це його особистість як структура» (Rycroft, 1968, 149). Беручи за основу дослідження це розмежування, вважаємо, що *самість* як архетип самосприйняття і самоствердження реалізується у текстах конструкціями із компонентом *сам*: *самореалізація*, *самоідентифікація*, *самоствердження*, *самобутність* (або *бути собою*) та інші.

В аналізованому тексті архетип *самості* втілений у протиставленні «БУТИ / НЕ БУТИ», де БУТИ – це самоствердження, а НЕ БУТИ – це

нівеляція самості: *«Україну прагнуть знищити. Не заради ресурсів, не заради розселення на благодатних землях своїх людей. Виключно для того, **щоби її не було** (виділення наше – Х.Щ.)»*; *«...щоби не стало книжок, документів, спогадів, намірів і здатності самому промовляти фрази – **я є, я є такий** (виділення наше – Х.Щ.)»*. У наведених контекстах вербалізатором архетипу самості є дієслово *бути*, яке у другому контексті підсилює займенник *такий*: *я є такий як вияв самотності, унікальності*.

Автор будує текст на розгортанні архетипу самості (від *міфу* (колективне несвідоме у формі снів, спогадів, страхів, рефлексів) до *логосу* (словесні образи буття і небуття): *«Потрібно усвідомлених спогадів про навички і рефлексії, про страхи і жахи, про божественну ціну, божественну безцінність, божественну марноту людського життя. Потрібно уявити собі **тривання не егоцентричного, а історичного сприйняття кожної особи** (виділення наше – Х.Щ.)»* (Прохасько, 2022).

Самість у тексті Т. Прохаська «Моя найдовша sms» – це також антиномічний архетип, який поєднує концептуальні ознаки самоствердження і самозречення як вияв єдиного: *«**Стати собою настільки, щоби себе втратити. Розчинитися аж так, щоби з нічогості з'явитися**»* (Прохасько, 2022). Тут автор апелює до біблійного концепту самозречення (Матвія 16, 24), а також ніцшеанського концепту «ніщо є все».

Т. Прохасько визначає *самість* українця як «спокійну впевненість власного буття»: *«Ця культура, яка росла і росте не на зневаженні інших, а на **спокійній впевненості власного права на буття** (виділення наше – Х.Щ.), стала призвідницею складного і поступового процесу української самоідентифікації (виділення наше – Х.Щ.)»* (Прохасько, 2022). У цьому контексті Т. Прохасько апелює і до категорій війни та миру, де війна – результат самоідентифікації українців, утвердження самості як права на іншість, унікальність, окремішність: *«Вона (українська культура – Х.Щ.) перестала бути культурою тетто. І своєю заразністю приречена себе ж на головну ціль агресії. Росія – ціла Росія, а не тільки горстка путіністів – не може витримати існування України,*

яка такою себе означає (виділення наше – Х.Щ.). В такому разі нам, українцям, залишається зручна дихотомія. Або ними не бути і тоді потерпати, як усі інші росіяни. Або ними бути, бо ми все ж ними є. А тоді – війна. Самозахист, крав-мага... Таке от уявлення про мир» (Прохасько, 2022).

Цікаво, що символом *самості* українців в аналізованому тексті Т. Прохаська є **гранат як розчленована цілісність**: «Обдертий від шкіри гранат скласти у єдність майже неможливо. Але можна потеревити усі криваві долечки з непорушеною оболонкою і викласти їх на один таріль. Перемішати, попересипати, закривши очі, довірившись пальцям. Усі-усі гранатини будуть такими, що не скажеш, де яка була» (Прохасько, 2022). «Криваві долечки» асоціюємо зі зламаними людськими долями.

Отже, структурування тексту Т. Прохаська «Моя найдовша sms» – це розгортання архетипу *самості* українця: від міфу до логосу. Увесь текст побудований на вербалізації дихотомії БУТИ / НЕ БУТИ, де утвердження буття, тобто самотності, буття собою прирікає на війну. Символом *самості* в аналізованому тексті є гранат як розчленована цілісність.

Література

- Белехова Л. І. (2002) Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії). Херсон. 368 с.
- Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту (1992). Київ: Центр «Нове життя». 1387 с.
- Іващенко В. Л. (2006) Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології). Київ. 328 с.
- Кононенко В. І. (2004) Концепти українського дискурсу. Київ-Івано-Франківськ. 248 с.
- Прохасько Т. (2022) Моя найдовша sms. Отримано 20 жовтня 2022 з <https://report.if.ua/poglyad/taras-prohasko-moya-najdovsha-sms/>
- Самість. Літературознавча енциклопедія (2007). Київ: ВЦ «Академія». Т 2. С. 365.
- Юнг К. Г. (1991) Архетип и символ. Отримано 15 вересня 2021 з http://www.wanderer.org.ua/book/psy/jung/arch_sym.htm
- Rycroft Charles (1968) Critical Dictionary of Psychoanalysis. 220 p.

Nominations of Basketball Teams

Oleh Ostapiuk

PhD Student, Ukrainian Applied Linguistics

Ivan Franko National University of L'viv, Ukraine

Email: oleh.ostapiuk96@gmail.com

Abstract

The article is devoted to the review and analysis of men's basketball teams' names during the Independence of Ukraine (1991-2021). The main attention is focused on the motivation analysis of the names, as well as on the factors, including extralinguistic ones, which influence the way basketball teams are named. There are various trends in naming teams in Ukraine: from the preservation of nomination traditions to renaming teams.

Keywords: *basketball, teamonym, basketball team name, Onomastics, motivation.*

НОМІНАЦІЇ БАСКЕТБОЛЬНИХ КОМАНД

Олег Остап'юк

Анотація

Стаття присвячена розглядові та аналізу власних назв чоловічих баскетбольних команд періоду незалежності України (1991-2021 р.р.). Основну увагу зосереджено на аналізі мотивованості назв, а також на чинниках, у тому числі і позамовних, які впливають на спосіб найменування баскетбольних команд. В Україні простежуються різні тенденції щодо називання команд: від збереження традицій номінації до перейменування команд.

Ключові слова: *баскетбол, командонім, назва баскетбольної команди, ономастика, мотивованість.*

Спорт відіграє в Україні важливу соціокультурну роль. Чільне місце посідають командні види спорту, серед яких найбільш популярним є футбол. Інші командні види спорту є менш популярними, відповідно, спеціальна лексика їх є менш досліджена. Це стосується, зокрема, баскетболу. Саме тому предметом дослідження пропонованої розвідки є власні назви українських баскетбольних команд. Актуальність статті зумовлена незначною кількістю публікацій на тематику командного ономастикону.

Завданнями статті є:

- 1) укласти реєстр назв українських баскетбольних команд ;
- 2) класифікувати номінації команд за мотиваційною базою;
- 3) продемонструвати вплив різних чинників на вибір назв баскетбольних команд.

На позначення назв спортивних команд використовують спеціальний термін *командонім*, який запропонував Михайло Торчинський (Торчинський, 2008, с. 271). Назви баскетбольних команд досліджувала Наталія Григорук, яка запропонувала для них спеціальний термін – *баскетболкомандонім*. «В основі терміна – елемент ергонімного поля... а також назва виду спорту» (Григорук, 2015, с. 137).

На нашу думку, використання терміна *баскетболкомандонім* є недоцільним. Це ускладнює терміносистему, додаючи зайвих і недостатньо вмотивованих термінів. Також такий термін виглядає дуже громіздким. Незалежно від виду спорту назви команд мають багато спільних рис. Належність команди до того чи іншого виду спорту рідко впливає на її номінацію. Команди з різних видів спорту можуть мати однакове найменування та належати до структури одного спортивного клубу. Такий підхід передбачає віднесення назв команд похідних видів спорту до назв того виду спорту, від якого вони походять. Проте існують такі види спорту, які поєднують у собі риси різних видів, через що складно визначити куди саме їх варто зарахувати. Тому більш доречно буде застосувати словосполучення *баскетбольний командонім*.

Для реалізації завдань дослідження було здійснено пошук та аналіз назв команд, які виступали у професійних чемпіонатах України з баскетболу.

Найбільш типовим способом є номінація від назв населених пунктів. Такий спосіб притаманний для усіх командних видів спорту. Серед назв баскетбольних команд трапляються такі: «Донецьк», «Дружківка», «Житомир», «Запоріжжя», «Київ», «Коростень», «Краматорськ», «Кропивницький», «Одеса», «Самбір», «Сарни», «Севастополь», «Тернопіль», «Харків», «Хмельницький», МБК «Маріуполь» (МБК – муніципальний баскетбольний клуб), МБК «Миколаїв».

Для баскетбольних команд притаманний спосіб творення назви з основою *баскет*, щоб підкреслити належність спортивного колективу саме до баскетболу: «Київ-баскет», «Че-баскет», «Волинь-Баскет», «Кривбасбаскет», «Полтавабаскет». Переважно *баскет* додають до назв населених пунктів. Такий спосіб називання команд притаманний лише для баскетболу.

На відміну від футбольних команд серед баскетбольних лише одна назва команди походить від назви річки: «Дніпро». Також один клуб «Кривбас» узяв назву від топоніма, який не є урбанонімом, – Кривбас, що позначає Криворізький залізорудний басейн. Крім того, одна з команд має назву острова на річці Дніпро – «Хортиця».

Варто зауважити, що серед українських баскетбольних команд на сьогодні не залишилося назв, які походять від радянських спортивних товариств. Але протягом 1990-2010 р.р. такі номінації побутували: «Динамо» (Дніпро), «Динамо» (Київ), «Спартак-Новотроніка» (Луганськ). У тому числі були й команди, які мали стосунок до армійських спортивних товариств – «СКА», яка змінювала номінацію декілька разів – «ЦСКА», «ЦСКА-ВІПО», «ЦСКА-Ріко». Також є одна назва команди – «Маккабі-Денді» («Денді» – спонсор), яка походить від назви єврейського спортивного товариства «Маккабі».

Є декілька командонімів від назв підприємств: «Азовмаш», «Азовсталь», «БПА», «Дніпро-Азот», «Мусон», «Нафтохім-Олександрія», «Пульсар», «Сумихімпром».

Відантропонічних назв є не так багато. Серед них є одна, яка походить від імені героя грецької мітології – «Прометей».

Найменування, які позначають назви навчальних закладів: «ДУЕП», «КДПУ», «КПУ» (Київський політехнічний університет), «ЛНУ ім.

Тараса Шевченка» (Старобільськ), «Львівська Політехніка», «НУФВСУ» (Київ), «МКІ» (Миколаївський кораблебудівний інститут), «Політехнік» (Харків), «Педуніверситет», «УДАУ» (Український державний аграрний університет).

Назви команд спортивних навчальних закладів, де назву населеного пункту використано для розрізнення з іншими навчальними закладами з одного населеного пункту чи ідентичними найменуваннями закладів в інших містах: «Рівне-ОШВСМ» (Обласна школа вищої спортивної майстерності), «Рівне-ОСДЮШОР» (Обласна спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву), «Чернігів-ШВСМ» (Школа вищої спортивної майстерності).

Команди спортивних закладів: «БАСА» (Баскетбольна аматорська спортивна академія), «Спортліцей-Літаючі Білки» (Біла Церква), «КСЛП-Київ-баскет-2» (Київський спортивний ліцей-інтернат), «СДЮШОР-Авангард» (баскетбольний клуб "Авангард" та СДЮШОР з баскетболу), «ДЮСШ-7-Юніор» (Дитячо-юнацька спортивна школа №7, Харків), «Інваспорт» (Обласна спеціальна ДЮСШ, Дніпро) .

Також є чимало команд, учасники яких дублюють склад основних спортивних колективів. У таких випадках до назви основної команди лише додають числівник *два*: «Одеса-2», «Маріуполь-2», «Хімік-2», «Кривбас-2», «КФВ-Говерла-2».

Серед баскетбольних команд трапляється декілька відапелятивних назв. Наприклад, поодинокими є такі найменування: «Вулкан» (від назви географічного об'єкта), «Кремінь» (від назви мінералу).

Більш чисельними є номінації, мотивовані назвами людей за професіями: «Будівельник», «Корабел», «Металург», «Хімік», «Шахтар».

Серед українських баскетбольних команд є назви, які походять від назв тварин, причому і конкретних, і збірних, і фантастичних: «Грифони», «Скорпіони», «Хижаки».

Складені номінації, які мотивовані назвами населеного пункту, який представляє команда, а також назвами тварин: «Харківські Соколи», «Черкаські Мавпи», «Вінницькі Зубри». Очевидно, спосіб такого найменування запозичено зі США, де номінації баскетбольних команд складаються з назви міста, де грає команда, та загальної назви (не лише

назви тварин), яка зазвичай символічно пов'язана з тією місцевістю, яку репрезентує клуб («Чикаго Буллз» Chicago Bulls (bulls з англ. – бики) , «Детройт Пістонс» Detroit Pistons (pistons з англ. – поршні)).

Особливим явищем, яке відображає позамовні реалії, є об'єднані команди, що через різні причини утворили одну. З огляду на це виникають двокомпонентні найменування-юкстапозити. Кількість таких назв зросла протягом останніх років, коли різні команди почали об'єднуватись переважно через фінансові труднощі. Серед номінацій можна виділити окремі підгрупи.

Переважають команди, об'єднані з вищими навчальними закладами: «Калуш-ПНУ» (Прикарпатський національний університет), «Збірна Сумської області-СумДУ», «Хмельницька Політехніка-ДІДІБАО, «ЛНТУ-Волиньбаскет» (Луцький національний технічний університет), «Старий Луцьк-Університет» (Волинський національний університет імені Лесі Українки), «Ферро-ЗНТУ» (Запорізький національний технічний університет), «ХДУ-Авто-Плаза» (Херсонський державний університет), «Металург-НУЗП» (НУ «Запорізька Політехніка»).

Резервні підрозділи, що дублюють основні склади команд спільно з вищими навчальними закладами, традиційно часто містять цифру-маркер «2»: «Прометей-2-ДДТУ» (Дніпровський державний технічний університет), «Харків-ХНАДУ», «Харківські Соколи-Універбаскет» (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна), «Тернопіль-2 ЗУНУ» (Західноукраїнський національний університет), «Тернопіль-ТНЕУ» (Тернопільський національний економічний університет).

Вищі навчальні заклади та спортивні заклади: «ВНУ КДЮСШ №1» (Волинський національний університет імені Лесі Українки та Комплексна дитячо-юнацька спортивна школа № 1).

З'явилися назви команд, які поєднують у собі аж три складові: «Прикарпаття-Говерла-КФВ» (від назви етнографічного регіону *Прикарпаття*, баскетбольна команда «Говерла» (від назви гори Говерла), коледж фізичного виховання), «Львів-КІВС-Крамар-ЛТД» (баскетбольна команда «Львів» (від назви міста Львів), Клуб ігрових видів спорту, партнер «Крамар ЛТД»), «Дніпро-2-ДВУФК-СДЮСШОР№5» (друга команда «Дніпра», спортивне училище, спортивна школа), «Дніпро-3-

СДЮСШОР №5-ДВУФК» (третя команда «Дніпра», спортивна школа, спортивне училище), «Ужгород-УЖНУ-ЗОДЮСШ» (баскетбольна команда «Ужгород», Ужгородський національний університет, спортивна школа). Утворення таких назв зумовлено фінансовими труднощами спортивних команд та бажанням показати участь кожної організації в об'єднаному колективі. Поява перших таких команд фіксується у 2016 році, проте їхня кількість збільшилася у 2021 році.

Окремо варто звернути увагу на назви таких команд: «МБК-2-Ніко» (назва складу-дубля команди МБК «Миколаїв») та «СДЮСШОР-Юг Баскет-Бипа-2». Назви цих команд записано так, як їх подає на своєму сайті Федерація баскетболу України (Режим доступу: <https://fbu.ua/>). У соціальних мережах назва офіційної сторінки команди «МБК-2-Ніко» написана російською мовою – «МБК-2-Нико» (від назви міста Миколаїв російською мовою – Николаев) (Режим доступу: <https://www.facebook.com/nikobasketteam/>). Такі назви потребують негайних змін відповідно до норм української мови, тому що це росіянізми.

Також є команда під назвою «Селф Мейд» (Київ), яка є калькою з англійської мови (від англ. – self-made – саморобний).

У статті продемонстровано назви баскетбольних команд, з'ясовано причини і тенденції найменування команд.

Найбільш характерним є відтопонімний спосіб називання: від назв населених пунктів та гір. Також велику частку становлять найменування команд, які походять від назв навчальних закладів: спортивних шкіл, вищих навчальних закладів. Крім того багато баскетбольних команд мають резервні склади дублерів, позначені цифрою-маркером «2» («Хімік-2»). Інколи такі склади команд об'єднані спільно з представниками навчальних закладів.

Є невеликий пласт команд, які мають відапелятивне походження: від назв професій («Хімік»), тварин («Грифон»), географічних об'єктів («Вулкан») та мінералів («Кремій»).

Через різноманітні позамовні чинники в баскетбольній традиції найменування є багато складених назв. Однією з основних причин виникнення таких назв є фінансова складова, яка зумовила виникнення

навіть трикомпонентних назв. Варто відзначити, що український баскетбол позбувся від радянських назв спортивних товариств. Попри це деякі найменування команд ще досі потребують змін через те, що вони є росіянізмами.

В українському баскетболі наявна традиція номінації команд, яка запозичена з США. Найменування команд мотивовані назвами населеного пункту, який представляє команда, а також назвами тварин : «Харківські Соколи», «Черкаські Мавпи», «Вінницькі Зубри». В Америці ж другим компонентом може бути не обов'язково назва тварини, а інший об'єкт, який зазвичай символічно пов'язаний з тією місцевістю, яку репрезентує клуб.

Також у розвідці обґрунтовано чому використання терміна *баскетболкомандонім* є недоцільним та недостатньо мотивованим. Такий підхід не враховує того, що існують такі види спорту, які поєднують у собі риси різних видів. Тому виникають труднощі з вибором терміна. Натомість доречно використовувати термін *командонім* у словосполученні з прикметником від назви виду спорту – *баскетбольний командонім*.

Перспектива подальших досліджень полягає у порівняльному аналізі назв баскетбольних команд в українській мові та інших слов'янських мовах, щоб з'ясувати спільні та відмінні риси у номінації команд. А також необхідно простежити зміни у номінаціях команд у воєнний та післявоєнний час.

Література

- Григорук Н. В. (2015). Власні назви баскетбольних команд: структурно-дериваційні і мотиваційно-функціональні особливості. Українська ономастика: минуле, сучасне, перспективи: збірник наукових праць. Одеса: Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Вип. 18. с. 136–147.
- «МБК-2-Ніко»[Електронний ресурс]. Режим доступу (20.01.22): <https://www.facebook.com/nikobasketteam/>.
- Процик І. (2016). Національно-постколоніальна еkleктика: назви футбольних команд у незалежній Україні. Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія». – Дрогобич, 2016. – Вип. 38. с. 326–340.
- Процик, І. (2017) "...Треба ще буде подумати про назву". Номінації українських футбольних команд у XX–XXI століттях. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Мовознавство. Вип. 1(27). с. 252–260.
- Торчинський М. М. (2008). Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький. с.550
- Федерація баскетболу України [Електронний ресурс]. Режим доступу(20.01.22): <https://fbu.ua/>.

Review

On the Work of the Special Forum “Implications of the Russia-Ukraine War and Its Impact on Korean Peninsula” (March 7, 2022, Seoul, Korea)

Iryna Zbyr

Candidate of Philological Sciences

Editor in Chief, Korean Journal of Ukrainian Studies

Associate Professor at the Department of Ukrainian Applied Linguistics

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

email: ivtorak@gmail.com

Рецензія

Про роботу Спеціального форуму “Наслідки російсько-української війни та її вплив на Корейський півострів” (7 березня 2022 р., м. Сеул, Республіка Корея)

Ірина Збир

On March 7, 2022, a Special Forum ***“Implications of the Russia-Ukraine War and Its Impact on Korean Peninsula”*** was held at Hankuk University of Foreign Studies, initiated and organized by the Department of Ukrainian Studies. The purpose of the conference is to discuss and understand the goals and positions of the USA, Russia, Ukraine and the countries of Eastern Europe in the Russian-Ukrainian war, the international political, economic and security consequences, the impact on Korea and the determination of countermeasures. The working languages of the event were Korean, English and Ukrainian. The moderator of the Forum, as well as the organizer and main initiator, was the dean of the Department of Ukrainian Studies at Hankuk University of Foreign Studies Professor Hong Sogu.

It is no coincidence that immediately after the full-scale invasion of Russian troops into the territory of Ukraine, Korean scientists, political, public and cultural figures began to discuss this problem. After all, the consequences of the Korean War of 1950–1953 (the division of the country, the development of North Korea’s nuclear potential) still remain painful topics for Korean society. Today, the neighborhood of the People’s Republic of China, the DPRK, and the Russian Federation pose a danger to the entire Far Eastern region.

The Plenipotentiary and Extraordinary Ambassador of Ukraine to the Republic of Korea, Dmytro Ponomarenko, addressed the participants of the Forum with a welcome speech. In his speech, Mr. Ambassador emphasized the importance of consolidated actions in the fight against the Russian aggressor and thanked the Korean people for their support and assistance to Ukraine in this difficult time of the war. The head of the Ukrainian Embassy also outlined the challenges facing our country today that require a quick solution. In particular, Mr. Ambassador addressed the Korean students, who in the future will work in various spheres of Ukrainian-Korean relations, stressing that *“youth should remember and never forget the events of the Russian-Ukrainian war, which began back in 2014, and terrible crimes of the Russian Federation on the territory of Ukraine”*¹.

Another speaker who joined the work of the Forum via video conference is

¹ Ponomarenko D. Keynote Speech. URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

the People's Deputy of Ukraine, Deputy Head of the inter-parliamentary group for relations with the Republic of Korea, Mr. Andriy Nikolayenko. In his speech, the parliamentarian talked about the situation in Ukraine, in particular, in the cities of Kharkiv, Mariupol, Chernihiv and other cities and villages, where people are now left without gas, water, electricity and other means of livelihood. Mr. Nikolayenko noted that these are all the consequences of the terrible war that Putin started against Ukraine and the Ukrainian people, calling Ukrainians nationalists and Nazis. But today everyone has already understood who is a real Nazi. The People's Deputy of Ukraine drew special attention to the fact that the Korean people will remember the terrible war that was fought on the Korean Peninsula and its terrible consequences. Therefore, he called on all Koreans to help and support Ukraine in the fight against the Russian aggressor and emphasized that *“15 nuclear reactors are located on the territory of Ukraine and damage to one of them could lead to a nuclear disaster not only in Europe, but in the whole world”*². However, Mr. Nikolayenko assured that *“Ukraine will definitely win this war, because the Ukrainian people are strong and united around one idea, and they also feel the invaluable support of their allies”*³.

After that, those present had the opportunity to ask questions to Mr. Ambassador and find out what was bothering them. In particular, the majority were interested in the question of how to help the Ukrainian people in this extremely difficult time, how humanitarian aid will be delivered to Ukraine and where the funds transferred by Koreans to a special account opened at the Embassy of Ukraine in the Republic of Korea will be spent. Mr. Ambassador was happy to share all the ideas regarding the implementation of these plans in the shortest possible time.

In the second part of the forum, Korean and Ukrainian scientists, public and political figures in their reports touched on the most pressing issues of the Russian-Ukrainian war and its impact on the situation in East Asia and the Korean Peninsula in particular. The Former Korean Ambassador to Ukraine and Russia, Mr. Park Robyug outlined the differences in the historical development and political life of the Ukrainian and Russian peoples,

² Nikolaienko A. Video Message. URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

³ Nikolaienko A. Video Message. URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

democratic values and vectors of the future, for which Ukraine is fighting today. Mr. Ambassador compared Ukraine and Russia with South and North Korea, whose paths diverged long ago, and the countries chose different directions of building society. However, the leadership of the Russian Federation is trying in every way to revive the former Soviet Union and the idea of a “superpower”.

Professor of Sookmyung Women’s University, Former Deputy Minister for Defense Reforms Hong Kyudok noted in his speech that “*the Russian invasion of Ukraine is becoming more and more unpredictable due to the fierce resistance of the Ukrainian army and people, despite the optimistic mood of the US administration and the complete support of President Biden, this war will fundamentally change the international community and international politics*”⁴. The professor also drew attention to the fact that the USA and the West could not reliably defeat the Russian military strategy “*fait accompli*”. And, finally, the speaker talked about the consequences of the Russian-Ukrainian war for Korea and East Asia, where China and North Korea pose the main danger. Therefore, South Korea should not forget the importance of its allies and the disarmament of the Ukrainian armed forces, which were once the strongest in Europe, with the exception of Russia. Also, the Republic of Korea should keep in mind the consequences of the invasion of Ukraine and use it as a basis for future defense reform, and what happened in Ukraine is in no way the business of a “*stranger on the other side of the world*”⁵.

Mr. Kim Shinkyu, a scientist of the East European and Balkan Research Institute, gave a speech on the topic “Relations between Ukraine and Central and Eastern Europe and future prospects”, in which he outlined the concern of the countries of Central and Eastern Europe that the current war will spread to their territory, because in the past they were satellites of the Soviet Union. However, the greatest danger is felt by Poland and the Baltic countries, which are directly bordered by Russia, so they are worried about direct military

⁴ Hong K. Implications of the Russian-Ukrainian War and its Impact on the Korean Peninsula. URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

⁵ Hong K. Implications of the Russian-Ukrainian War and its Impact on the Korean Peninsula. URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

intervention by the Russian Federation, a large-scale influx of refugees, a threat to energy security, economic decline, etc. The speaker noted that *“today’s war can be seen as Russia’s response to the fear of losing its buffer zone due to Ukraine’s radical turn to the West (EU, NATO), so Ukraine needs balanced moves and compromises to get out of the buffer role”*⁶. First of all, this is about medium- and long-term cooperation with Central and Eastern Europe, strengthening regional cooperation in the field of military security through unification with Poland, which will guarantee Ukraine’s full membership in the EU and NATO in the future.

The Secretary of the Defense Installations Agency, Ms. Seo Wonhee, in her speech named three reasons why Russia cannot abandon Ukraine: *“first, ethnic identity, second, the importance of the Black Sea Fleet, and third, the geopolitical value of Ukraine – a line of defense protecting Russia from Western states”*⁷. The speaker emphasized that Ukraine has a completely different position – it declared independence and defined a way of building a society different from Russia. However, according to Ms. Seo Wonhee, *“the Russian Federation has been preparing for war with Ukraine for a long time, accumulating wealth and modernizing its armed forces, as well as enlisting the support of its ally – China”*⁸. In the end, the Secretary of the Agency noted that Russia’s invasion of Ukraine creates a sense of danger in Korea, which, like Ukraine, is a region of sharp conflict between the interests of the great powers. Therefore, Korea must always be ready for battle, as evidenced by the Ukrainian crisis.

In her speech, the professor of the Department of Ukrainian Studies at Hankuk University of Foreign Studies, Mrs. Olena Shchegel, outlined the terrible crimes of Russia against Ukraine not only in today's war, but in the historical plane, starting with the Pereyaslav Council and ending with the February 24 invasion. The teacher also tried to discuss with the previous speakers, who in different ways highlighted the crimes and dangers of the

⁶ Kim S. Relations between Ukraine and Central Eastern Europe and prospects for the future. URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

⁷ Seo W. The position of Ukraine and Russia in the war and its consequences for Korea URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

⁸ Seo W. The position of Ukraine and Russia in the war and its consequences for Korea URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

Russian Federation in Ukraine and the world. In particular, Mrs. Olena noted that “*all human and civic values are foreign to Russia, and behind democratic transformations totalitarianism, absolutism, authoritarianism and other crimes are masked*”⁹. Therefore, in the speaker’s opinion, it is not necessary to talk about these problems tolerantly or with certain fears, but to tell the truth to the whole world at the top of my voice.

So, during the discussion, scientists, public and political figures once again emphasized that the invasion of Russian troops on the territory of Ukraine should be condemned by all the countries of the world, and the leadership of the Russian Federation should bear the most severe punishment. Of course, the USA, Western countries and the entire international community should support and help Ukraine in this struggle, as well as promote Ukraine's entry into the EU and NATO, as these organizations can guarantee security and create conditions for the development of Ukraine as an economically and politically strong state in the world. It should also not be forgotten that Russia and China will continue to work on expanding their power, including territorial expansion, so Korea and the international community must be ready for this and respond decisively to such actions.

⁹ Shehegel O. Russia’s crimes against Ukraine: a historical aspect. URL: <https://youtu.be/DJpVK3LP3mw>

Guideline for Manuscript

Editorial Review and Acceptance

Korean Journal of Ukrainian Studies welcomes manuscripts that deal with themes concerning Ukraine and neighboring nations with an interdisciplinary approach in the area of arts, culture, folklore, anthropology, literature, linguistics, history, economy, politics, international relations, society, and other relevant topics. KJUS publishes rigorous theoretical or empirical research articles, review articles, research notes, and book reviews.

The acceptance criteria for all papers are the quality and originality of the research and its scholarly significance to our readership. Submitted manuscripts should be original pieces of work that have not been published in other places or not currently on offer to another publisher. Except where otherwise stated, manuscripts are peer reviewed by two anonymous reviewers and the editor. Final acceptance or rejection rests with the Editorial Board, who reserves the right to refuse any material for publication.

Manuscripts should not exceed 10,000 words including references and endnotes. They should be written in a clear, concise, direct style. Where contributions are judged as acceptable for publication on the basis of content, the Editor and the Publisher reserve the right to modify typescripts to eliminate ambiguity and repetition and improve communication between author and reader. If extensive alterations are required, the manuscript will be returned to the author for revision.

Submission of Manuscripts

Submissions should be made via e-mail (ukraine@hufs.ac.kr) or submission system (in-progress).

Instructions for Authors

All articles in this journal have undergone editorial screening and double-blind peer review by three reviewers. Reviewers include the editorial board and scholars in various fields. Authors are requested to submit four files: 1) A blinded manuscript without any authors' names and affiliations in the text, 2) a cover letter, 3) authors' checklist, and 4) a copy of the plagiarism check result.

i) The manuscript should contain an abstract of no more than 200 words and 5-6 keywords. In cases of multiple authorships, we need the preceding information for each of the authors, but one author should be clearly designated as the contact author. Once designated, that individual will receive all communications from KJUS. Please submit the manuscript online or send it via e-mail to ukraine@hufs.ac.kr. E-mail submissions will not be returned. Copyright on contributions passes to KJUS upon publication.

ii) Cover letter should include all authors' names, all authors' institutional affiliations (degree, position, department, institution, and nationality), all authors' e-mail addresses, telephone number, and brief biographical notes for all authors that describe each author's research interests. Any acknowledgments, disclosures, or funding information should also be included on this cover letter.

iii) Cover letter must be accompanied by the following statement:

My name is (PRINT YOUR NAME) and I would like to have my manuscript entitled " (PRINT THE TITLE OF YOUR MANUSCRIPT) " be considered for publication in KJUS. This letter indicates that the aforementioned manuscript has not been published elsewhere, nor is it being considered in any other journals. This letter also indicates that I have fully read and understood the publication ethics of KJUS as indicated on the website and that the manuscript has not been plagiarized in any ways. Should you find any issues/problems concerning the content of the manuscript I hereby state that I will take full responsibility.

The references list should contain the complete publication details. KJUS editorial office will send detailed instructions for KJUS's endnote and reference style upon request. Please also consult KJUS website (under construction) or contact the editor at ukraine@hufs.ac.kr

Manuscript Length and Style

Spelling. For English, the Journal uses US spelling and authors should therefore follow the latest edition of the Merriam-Webster's Collegiate Dictionary.

Abbreviations. In general, terms should not be abbreviated unless they are used repeatedly and the abbreviation is helpful to the reader. Initial use of the word should be in full, followed by the abbreviation in parentheses, thereafter use the abbreviation only.

Figures & Tables. The Journal does not accept color figures. Figures & Tables should be submitted in black and white only. The caption of a figure should go beneath the image with the source credited at the end of the caption. The captions of a figure should be above the table, with the source included as a note below the table beginning with the word Note.

Length & Style. A manuscript may be up to 10,000 words including notes and references; excluding 200 words for abstract. The manuscript pages should be numbered consecutively, including tables, graphs, and appendices. All the text, endnotes, bibliographic citations, and appendix materials in a manuscript must be double spaced, printed in a 12 point Times New Roman font and in Microsoft Word file. Tables (texts within tables) may be single-spaced. Authors should submit manuscripts following the reference styles in the examples below. For specific formatting style of citations and references, please refer to articles in the most recent issue of the KJUS. For unusual style or formatting issues, please contact KJUS.

References in Text

1. References within the text should include, in parentheses, last name of author, year of publication and paging where necessary: (Birt, 1993, p. 3).
2. If the author's name appears in the text, only the year and paging are enclosed in parentheses: Tetlock's study (1985).
3. References to more than one work in a single year by the same author are distinguished by letters following the year: (Herrmann, 1985a, 1985b).
4. For more than two authors, list all the authors in the signal phrase or in parentheses the first time you cite the source. Use the word "and" between the authors' names within the text and use the ampersand in parentheses: (Kernis, Cornell, Sun, Berry, & Harlow, 1993). In subsequent citations, only use the first author's last name followed by "et al." in the signal phrase or in parentheses: (Kernis et al., 1993).
5. Authors with same last name are distinguished by first initial: (A. Baron, 1989; S. Baron, 1989).
6. Footnotes should be used only for substantive comments. Do not integrate footnotes into the text but provide them at the end of the text.

References

Journal Articles

Basic form

Author, A. A., Author, B. B., & Author, C. C. (Year). Title of article. Title of Periodical, volume number (issue number), pages.

Article in a Newspaper

Schultz, S. (2005, December 28). Calls made to strengthen state energy policies. The Country Today, pp. 1A, 2A.

Books

Basic Format

Author, A. A. (Year of publication). Title of work: Capital letter also for subtitle. Location: Publisher.

Article or Chapter in an Edited Book

Author, A. A., & Author, B. B. (Year of publication). Title of chapter. In A. A. Editor & B. B. Editor (Eds.), Title of book (pages of chapter). Location: Publisher.

A Translation

Laplace, P. S. (1951). A philosophical essay on probabilities. (F. W. Truscott & F. L. Emory, Trans.). New York, NY: Dover. (Original work published 1814)

Other Print Sources**Dissertation, Published**

Last name, F. N. (Year). Title of dissertation (Doctoral dissertation). Retrieved from Name of database. (Accession or Order Number)

Report From a Private Organization

American Psychiatric Association. (2000). Practice guidelines for the treatment of patients with eating disorders (2nd ed.). Washington, DC: Author.

Conference Proceedings

Schnase, J. L., & Cunnius, E. L. (Eds.). (1995). Proceedings from CSCL '95: The First International Conference on Computer Support for Collaborative Learning. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Electronic Sources**Article From an Online Periodical**

Author, A. A., & Author, B. B. (Date of publication). Title of article. Title of Online Periodical, volume number (issue number if available). Retrieved MM DD, YYYY, from <http://www.someaddress.com/full/url/>

Bernstein, M. (2002). 10 tips on writing the living Web. A List Apart: For People Who Make Websites, 149. Retrieved January 14, 2019, from <http://www.alistapart.com/articles/writeliving>

Newspaper Article

Author, A. A. (Year, Month Day). Title of article. Title of Newspaper, Retrieved MM DD, YYYY, from <http://www.someaddress.com/full/url/>

Chapter/Section of a Web Document or Online Book Chapter

Author, A. A., & Author, B. B. (Date of publication). Title of article. In Title of book or larger document (chapter or section number). Retrieved January 14, 2019, from <http://www.someaddress.com/full/url/>

Qualitative Data and Online Interviews

Butler, C. (Interviewer) & Stevenson, R. (Interviewee). (1999). Oral History 2 [Interview transcript]. Retrieved January 14, 2019, from Johnson Space Center Oral Histories Project Web site: http://www11.jsc.nasa.gov/history/oral_histories/oral_histories.htm

List all references alphabetically by author, by year of publication beginning with the most recent.

If you have any stylistic questions please refer to the APA 6th Edition Manual.

Review Article

Authors may review articles or other "texts" in order to show how these materials illuminate a larger conceptual or normative concern. Review articles vary in length, averaging about 8,000 words (10 journal pages). While review articles sometimes originate in proposals submitted to the editorial office, many result from invitations that our managing editor extends to specific authors.

Book Review

Book Review publishes single, double, and triple book reviews (typically 1,000, 1,500, and 2,000 words respectively). It also publishes symposia, critical exchanges, and review essays. The Review section neither accepts unsolicited reviews, nor does it accept requests to review particular books. All pieces published in the Book Review section are commissioned and edited by the editor.

Korean Journal of Ukrainian Studies

우크라이나학연구

Vol. 3 | 2022

Publisher

Jeong-Woon Park

Editor

Sogu Hong & Iryna Zbyr

Publication Date

December 30, 2022

ADDRESS

Hankuk University of Foreign Studies,
Global Campus 81, Oedae-ro, Mohyeon-eup, Cheoin-gu, Yongin-si,
Gyeonggi-do, 17035, Korea.

Tel : +82-31-330-4873

E-mail : soguhong@hufs.ac.kr

Homepage address : <http://ukraine.hufs.ac.kr/>

PRINTED BY

DAHAE publishing company

171-1, Inhyun-dong, Jung-gu, Seoul, Korea

Tel : +82-2-2266-9247

Fax : +82-2-2266-9247

E-mail : dhp9247@empas.com

우크라이나학연구

Korean Journal of Ukrainian Studies

Metonymic Nominations in Modern Ukrainian Biological Terminology	Mariia Kukharchyshyn
Franko – Nechui-Levytskyi: Towards the Debate About “The Current Journal Language in Ukraine”	NataliiaFaryna
The Ukrainian Language in the Concept of Russian Scientist of the XIX Century Pyotr Lavrovskii: Polemical Reflections	Bohdan Sokil
Ukrainian Medicine 16th–18th centuries. History of Medical Terminology Formation	Hanna Dydyk-Meush
Folklore Fiction in Romantic Prose of Panteleymon Kulish	Iryna Terekhova
Verbalization of the Archetype of Self of the Ukrainian Through the Prism of War (based on the text by T. Prokhasko “My Longest SMS”)	Khrystyna Shchepanska
Nominations of Basketball Teams	Oleh Ostapiuk
On the Work of the Special Forum “Implications of the Russia-Ukraine War and Its Impact on Korean Peninsula” (March 7, 2022 Seoul, Korea)	Iryna Zbyr